

РІДНА МОВА

НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: WARSZAWA IV,
UL. STALOWA 25 m. 10, ТЕЛ. 10-24-05.
КОНТО ЧЕКОВЕ П.К.О. № 27110,
— РУКОПИСИ ДЛЯ ДРУКУ МУ-
СЯТЬ БУТИ НАПИСАНІ НА МА-
ШИНІ (АБО НАЙВИРАЗНІШЕ РУ-
КОЮ). — ЗМІНА АДРЕСИ 30 ГР.

ПРИСВЯЧЕНИЙ ВИВЧЕННЮ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
ТА ТЕОРІЇ ЛІТЕРАТУРИ

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР
Проф. д-р ІВАН ОГІЄНКО

ПЕРЕДПЛАТА В КРАЮ: НА РІК 6 ЗЛ.,
НА ПІВРОКУ 3 ЗЛ., НА ЧВЕРТЬ РОКУ
1.60 ЗЛ. ЗА ГРАНИЦЕЮ: В ЄВРОПІ
8 ЗЛ., ПОЗА ЄВРОПОЮ 2 ДОЛ. РІЧНО.
ДЛЯ ЧЕХІЇ, АВСТРІЇ Й МАДЯР ПЕРЕД-
ПЛАТА КРАЙОВА. — ЦІНА ПРИМІР-
НИКА 50 ГР., ЗА ГРАНИЦЕЮ 65 ГР.

РІК VI.

ЖОВКВА, ГРУДЕНЬ 1938 РОКУ

ЧИСЛО 12 (72)

Верблюд і ушко голки.

В Євангелії, аж у трьох євангелистів (Матвій 19. 24, Марко 10. 25 і Лука 18. 25) читаємо однакову Христову приказку, яку Він сказав з приводу багатого юнака: „Верблюдові легше пройти через голчине ушко, ніж багатому в Боже Царство ввійти“.

Ця Христова приказка з найдавнішого часу непокоїла людський розум своєю незвичністю, а тому віддавна вчені богослови шукали її розв'язання. Виставлено багато найрізніших гіпотез. В грецькому тексті Євангелії верблюд передається словом *κάμηλος*, латинське — *camelus*, верблюд. Але однозвучне з цим слово *κάμελος* по-грецькому — „корабельний товстий шнур при котвиці“, а тому віддавна вже твердили, ніби в грецькому тексті треба читати *κάμελος* шнур, а не *κάμηλος* верблюд. Так, знаменитий болгарський письменник XI — поч. XII віку Теофілакт т. зв. Болгарський, архієпископ Охридський, писав у своєму коментарі на Євангелію св. Матвія 19. 24: „Дехто під верблюдом розуміють не звірину, а товстий шнур, що його вживають моряки, коли кидають котвиці, щоб закріпити корабля“. Оце вияснення від найдавнішого часу панує в нас аж досі, і багато-хто приймають його, вияснюючи, що порівняння шнурка й голчиного ушка було б зрозуміліше й не таке разяче.

Інші вчені досліджували вираз *διὰ τῆς*

ματὸς ῥαφίδος — через дірку голки (*τῆς* — дірка, *ῥαφίς* — голка). Зверталось увагу, що в грецькій мові часу Христа слова часто мали по багато різних значень, що взагалі характерне для грецької мови. Слово *ῥαφίς* розуміли не як голка, але як браму, ворота, або фіртка в них, а тоді виходить, що Христос рівняв верблюда й фіртку, а це ніби не так разило.

Такі „відкриття“ не сходять у нас навіть із сторінок щоденної преси, що завжди цим питанням цікавиться, подаючи фантастичні небилиці (пор. статтейку „Нового Часу“ 1938 р. ч. 196 про „відкриття“ англійця Вілзона). Такими „відкриттями“ звичайно займаються особи, що не розуміють самого євангельського духа.

Попробую дати своє вияснення цієї все таки цікавої справи.

Так звана „гіпербола“ — навмисне, свідоме перебільшення чи переменшення чогось — це жива поетична прикраса людської мови з найдавнішого часу. Вже в Біблії гіпербола — звичайна. Звичайна вона в мові кожного народу; пор. у нас: Сльози річкою лилися, Піт котився потоком, Плакав на все село, Я тобі тисячу раз казав і т. ін., і всі ці вирази ми приймаємо спокійно, бо знаємо, що це свідоме прибільшення, гіпербола.

Христос говорив живою арамейською

мовою й послуговувався завжди всіма поетичними засобами, щоб надати Своїй мові більшої яскравості, — перечитай-те хоч декільки Ісусових мов, і ви в цьому переконаєтесь. Отже, нема нічого дивного, що Ісус (Jehoŝua чи Jeŝu) любив і гіперболи, і часто їх уживав. Напр. Лука 16. 17 пише: „Легше небо й земля проминеться, аніж одна риса з Закону загине“. Чи ж це не разяча гіпербола?

Або ось така Христова гіпербола, вже з комарем і верблюдом. У Матвія 23. 24 читаємо про фарисеїв: „Проводирі ви сліпі, що відціджуєте комаря, а верблюда ковтаєте“. Чомусь на цю гіперболу не звертають уваги, хоч людині проковтнути верблюда так само не легко, як верблюдові пройти через голчине ушко.

Таким чином я стверджую, що Христос любив гіперболи й охоче їх уживав, про що найвиразніше свідчить нам сама Євангелія. А коли так, то нема потреби робити нові псевдонаукові „відкриття“, а треба приймати Христову приказку так, як вона записана в євангелістві. А що це справді треба робити так, маємо на це немало інших доказів.

Деякі Євангелії, а особливо Матвія та Луки, безумовно писані були єврейською мовою, — щоб їх поширити поміж євреями, і тільки пізніше їх перекладено на мову грецьку. Отож, по єврейському верблюд *gatal*, і слово *gatal* визначає тільки верблюда й більш нічого. Маючи на увазі єврейський оригінал, слово *gatal*, не можна говорити ні про які шнурки, бо *gatal* визначає тільки верблюда!

Слово *gatal* „верблюд“ знає всім семітським мовам, цебто семітські народи знали верблюда ще до свого поділу на окремі народи. І вже з давньоєврейського *gatal* повстало й грецьке *κάμηλος*, і латинське *camelus*. „Шнур“ по-давньоєврейському зветься *chevel*, і нема й мови, щоб його рівняти до *gatal* верблюд.

Верблюд був надзвичайно поширений в єврейським ужитку з найдавнішого часу, а в пустинних місцевостях таким він

позостається й тепер. Що ж дивного, що серед єврейського народу склалось багато приповідок про свого верблюда. Частину цих приповідок зберіг нам Талмуд, напр.: „Захотілося верблюдові мати роги, то йому й уші підрізали“, „Є багато старих верблюдів, що мусять носити тягарі молодих“. Талмуд подає (Євам. 45a) й таку цікаву арамейську гіперболу про Мідію, край усяких можливостей: „В Мідії верблюд може танцювати в глечики“. Чи ця гіпербола різниться від гіперболи Христової?

Але мало цього, — в Вавилонському Талмуді знаходимо й гіперболу з голциним ушком та слоном, цебто гіпербола ще більша за Христову. Талмуд подає арамейську поговірку, що була, певне, звичайна за часів Христа. Так, Berachot 55b подає: „Равві Шемуел (десь III в. по Христі), син Нахмані, говорить в імені равві Йонатана: чоловікові говориться в сні тільки те, про що він мислить у серці своїм. На це сказав равві: Так, бо не показується чоловікові ані золота пальма, ані слон, що переходить через ухо голки“.

В другому місці Вавилонського Талмуду, Baba Meŝia 386 читаємо: тут ганились школа в Томпадіте, бо вона „перепроваджує слона через ухо голки“.

Як бачимо, в давньому єврейському світі була приказка в одних місцевостях про голчине ухо й слона, в других місцевостях про голчине ухо й верблюда, залежно від того, що там більше було знане. В Палестині панував верблюд, тому Христос ужив цієї живої й дуже поширеної приказки про верблюда, що переходить через голчине ушко, як на ознаку повної неможливості.

Вавилонський Талмуд склався в Вавилоні, і як раз того часу, коли вавилонська армія була переповнена тодішніми танками — слонами, що наводили найбільший пострах на вороже військо. Ось чому слон увійшов навіть у приказки, а Талмуд записав їх. Навпаки, римське військо в Палестині слонів ніколи не вживало, чому населення їх і не знало, — знало тільки верблюдів, і тільки їх Христос брав до Своїх приказок.

Для вченого гебраїста, що знав настановлення Талмуду, смішними видаються всі наші непотрібні натяжки вияснити це зовсім ясне місце в Євангелії. Так, року 1922-го в Єрусалимі вийшла книжка давньоєврейською мовою: Jos. Klausner: Ješu Hannoceri (Ісус Назаретський), а в ній на ст. 407 увага 2 про наше питання подається: „Всі дивні інтерпретації в справі дірки голки та верблюда (фіртка подвір'я або шнур) стають безпідставні, коли є Талмудичний

зворот: слон, що проходить через ушко голки“.

Отож, говорячи: „Верблюдові легше пройти через голчине ушко, ніж багатому в Боже Царство увійти“, Христос ужив звичайної за Його часу арамейської живої приказки про щось неможливе. Приказка ця записана в Талмуді, а тому нема жодної потреби вияснювати її ще й різними псевдонауковими натяжками: треба приймати цю приказку так, як її записала Євангелія. І. Огієнко.

Ще в справі назви »Слова о полку« в сучасному.

Слушно стверджує Л. Ярошенко¹ строкату „різноголосицю“ в сучасному титулуванні нашого лицарського епосу XII стол.² Л. Я. підкреслює це негативне явище з уваги на дві обставини: а) незгідність сучасних титулувань з духом та історичними законами української мови, б) культурно-престижеві міркування. Справді, дивно, що наші перекладачі наче б то й не завважили факту, що чужинці віддавна вже однородніші поставилися до заголовку „Слова“ (Примітка: Л. Я. аргументує цей факт цитатами неоднакових назов: пол. *Słowo o wu-prawie...* і нім. *Igorlied* — знову ж такі різні). Можна б навести багато прикладів, з яких виходить, що чужинці (слов'яни й неслов'яни) для „Слова“ радо вживають назви „Пісня“. Ось кілька: серб. „Песма о војевању Игорову“, И. С. Шајковић 1930 р.; чеськ. „Zpěv o výpravě Igorově“, K. Jar. Erben 1869 р.; „Píseň o výpravě Igorově“, Pavel Paráček 1926 р.; нім.: „Igorlied“, A. Luther 1924 р.; E. Sievers 1928 р.; K. H. Meyer 1933 р.; франц.: „La chanson du prince Igor“ Paris 1934, 1936, 1937 р. і б. ін. Л. Я. в згаданій статті не намагається вирішити справу дефінітивно. По коротких³ граматично-стилістичних мірку-

ваннях, залишає Л. Я. „до вибору“ два титули: один для наукових праць, арх.: „Слово о полку Игореві“, другий для перекладів і переспівів на сучасну українську мову: „Слово про Ігорів похід“.

Ці два титули твору дійсно потрібні, — редукувати їх до одного не треба й не можна; тільки прийдеться їх ще докладніше й логічніше спрецизувати, бо й першому й другому, в пропонованій через Л. Я. формі, бракуватиме власне докладних і логічних підстав⁴. Признавши загальноприйнятту й загально відому умовину цитувати в наукових працях титули аналізованих творів конче незмінні, можемо, без зайвих аргументацій, поставити (вл. залишити) для наук. студій титул: „Слово о плъку Игоревѣ, Игоря, сына Святъславля, внука Ольгова“. Якщо ці титули старовинні-архаїчні, тоді поруч з ними можна в дужках дати переклад на сучасну мову.

Перейдемо до другої назви твору — для перекладів і переспівів. Мотиви, що їх дає Л. Я. за „похід“ (а не: „полк“) цілком слушні, бо сучасний „полк“ має інше значення, не відповідає давній „дружині“, та й з тексту ясно, що мова тут власне про похід⁵. З міркувань стя-

¹ Див. Літ.-наук. дод. „Н. Часу“ ч. 2, з 25.Х. 1937 р.: „Титул нашого лицарського епосу“.

² Прикл. ор. cit.: Слово о полку Игореві, Слово о полку Игоревім, Слово про Ігорів похід, Слово про похід Ігоря, Слово про похід Ігоревич, Слово про Ігорів полк і т. п.

³ В нефаховому часоп. стаття Л. Я. й не могла бути довша.

⁴ Виходимо з пропонованих через Л. Я. назов, бо вважаємо, що стаття Л. Я. робить справді великий крок уперед до впорядкування цієї справи. К.

⁵ „Похід“ (не: „полк“) вживає теж проф. М. Воляжяк, див. „Старе українське письменство“ Львів 1922 р. стор. 183-197. — Пор. в перекл. пол.: *wyprawa*, чеськ. *výprava*, нім. *Heerfahrt*, *Feldzug* і т. п.

лістичних погоджуємося теж на поправніший зворот Л. Я. „про Ігорів похід“ (а не: „про похід Ігоря“)⁶.

Залишається ще справа початку „Слова“ (першого слова заголовку).

Думаємо, що назву „Слово“ годиться теж (як і „полк“) потрактувати з перспективи віків. „Слово“ в староукраїнській мові мало дуже широке значення, це: річ, мова, бесіда, казань-проповідь, панеґірик, похвала, гімн, пісня. Значно вужче значення сучасного слова, нпр.: слово-по-слову (нар. фраза), „та й промов до мене слово“ (нар. пісня), „на сторожі поставлю слово“ (Т. Шевченко), та й на цьому слові кінець (нар. прик.), сказав слово — як урубав (нар. фр.) і т. п. Коли сумлінно проаналізувати текст „Слова“ з боку артистичного, то й не важко буде ствердити, що це не промова, ані післямова, не проповідь, не сама похвала і не панеґірик і не послання, а надто не прозова мова, тільки ж чиста поезія, що її, як відомо, вдавнину рецитували й співали під акомпаньямент музичного інструменту. Коли це зважити, тоді найвідповіднішою назвою „Слова“ в перекладі буде: Пісня. Що „Слово“ XII в. — це сучасна Пісня, підтверджує його велике багатство паралелізмів до народньої поетичної творчості (пісень давнішого походження)⁷. За назвою Пісня промовляють вислови й звороти автора „Слова“, в яких відчувається загальний співний тон, музикальне забарвлення й настрої пісні, нпр.: начяти же ся тьй пѣсни (листок 1)⁸, аще кому хотяше пѣснь творити (л. 1), та преди пѣснь пояше (л. 2), на живыя струны въскладаше (л. 2), князем славу рокотаху (л. 2), абы ты сія плѣкы ущекотал (л. 3), Пѣти было

пѣснь (л. 3), чи ли въспѣти было (л. 3), щекот славій (л. 7), говор галичъ (л. 7), ратаевѣ кикахуть (л. 12), врани граяхуть (л. 12), ничить трава (л. 14), поют славу (л. 17), дѣвы въспѣша (л. 21), поють время (л. 21), и прѣвое припѣву (л. 31), пѣснями свѣт повѣдают (л. 38), пѣсньтворца старого времени (л. 38), дѣвици поют (л. 39), вьются голоси (л. 39), Пѣвше пѣснь старым (л. 39), молодым пѣти (л. 39).

В цілому творі багато таких музикальних моментів; одні відносяться до актуального співу автора, одні просто згадують пісню взагалі. До назви Пісня схиляються й деякі наші вчені; ак. М. Грушевський, хоч уживає назви „Слово“⁹, проте трактує твір, як пісню високої мистецької вартості. Проф. Ів. Огієнко схильний теж признати назву „Пісня про Ігорів похід“ за найвідповіднішу¹⁰. Зовсім здецидовано називає „Слово“ Піснею проф. М. Возняк („Пісня [Дума] про похід Ігоря“)¹¹.

Синтезуючи сказане в справі сучасної назви „Слова“, підтримуємо думку, що 1) для праць наукових треба залишити назву незмінну (давнію, архаїчну, оригінальну), 2) всі переклади й переспіви повинні отримати одну назву: „Пісня про Ігорів похід“. Остання назва мотивована (в частинах і цілості): а) повним розумінням її (всіма українцями; пісня, не: слово; похід, не: полк; про, не: о); б) вимогами граматично-стилістичного характеру, що їх ставить українська мова з перспективи вікового її розвитку (про Ігорів похід); в) існування паралелізмів в „Слові“, що нагадують українські народні пісні (тому: пісня); г) пісенним настроєм цілого твору й висловами самого автора (що свідчить за піснею, не: словом); д) фактом, що більшість чужинних перекладачів уживають назви: Пісня; е) схильністю й наших визначніших учених уживати назви: Пісня.

Лудьке.

Б. Кобиланський.

⁶ Такий переклад пропонував я був у своїй статті про переспів „Слова“ Я. Гордієнського, див. „Р. Мова“ 1936 р.

⁷ Багато таких паралелів знаходимо в праці про „Слово“ Вол. Перетця, К. 1926; О. Коструби, Льв. 1928; М. Грушевського „Іст. укр. літ.“ т. II; Б. К. (ведр.); певно в багатій мірі використав цей матеріал (паралел.) mgr. Семен Михайлишин у своїй магістерській праці: „Слово про Іг. похід“ Львів 1938 р. (відомої мені з часоп. воготок).

⁸ Цитати за Вол. Перетцем (К. 1926 р.)

⁹ М. Грушевський: „Історія Української Літератури“, Львів-Київ, том II, стор. 191-211

¹⁰ Див. „Р. Мова“ р. 1936.

¹¹ Ор. cit. див. 5.

Складня української мови.

б. Речення перече. Подвійне заперечення.

Оповідні речення діляться на дві групи: а) речення оповідні стверджуючі, і б) речення оповідні заперечуючі чи перече. Перечним реченням зветься таке, що його присудок (присудок, а не інший член) має перечну частку *не*, в залежності від чого об'єкт ставиться найчастіше в родовому відмінку, напр. у Шевченка: Не витерпів святої карі 77, Мати не придбала нової постелі 122 і т. ін., про що докладно розповім у томі IV. цієї Складні.

Оповідні стверджуючі речення мають свій власний притакуючий жест, — кивок головою зверху додолу з відповідною змісту речення мімікою. Речення перече можуть мати жест заперечення — скоре крутіння голови зліва направо й справа наліво декільки раз. Цікаво, що й ці основні жести діляться в нас кожен на декільки типів, що назовні виявляється в різному темпі хитання головою. Замічу тут, що в східних народів ці жести розвинулись якраз навпаки, що необізнаного європейця завжди впроваджує в помилку, коли доводиться порозуміватися жестами, напр. у болгарів, турків і ін.

Назва „речення перече“, що панує в граматиці та в логіці, невідповідна, бо й „перече“ речення оповідає, тільки заперечуючи факт. Частка *не* в цих реченнях сильно зростається з своїм присудком-дієсловом, а ми її пишемо окремо тільки з традиції (в мові, напр., чеській та словацькій *не* завжди пишеться разом з своїм дієсловом; у нас так завжди писав О. Потебня).

Слов'янські мови, всупереч мовам класичним — грецькій, латинській, давньоєврейській — та мовам європейським, уживають т. зв. подвійного заперечення, чого не знають інші мови. В нашій мові, як і по всіх інших слов'янських мовах, коли в реченні вжито переченого займенника: *ніхто*, *ніщо*, *жоден* чи *ніодін*, *ніякий*, або переченого прислівника: *ніде*, *ніколи*, тоді прису-

док конче приймає перечку *не*. Напр. у Шевченка: Нікогисінько нема 571, Не бореться ні з ким 372, Я ні з ким не поділю 300, Не радився ні з ким 433, Ні на кого не жалкую 356, Ні у кого не прошу 356, Нічого не бачиш 92 і т. ін. Я не бачив ні разу, Ніхто не прийшов, Жоден не врятувався, Нідé не знайшов, Ніколи не сумуй і т. ін.

Коли в реченні дві перечних слів — займенник та прислівник, то присудок проте мусить мати *не*, цебто вже третє перечення, пор. у Шевченка: Ніхто ніде не гомонів 1.

Але мови класичні, грецька та латинська, також мова давньоєврейська та інші, в перечних реченнях мають тільки одне заперечення; за мовами класичними так само вживає тільки одного перечення й мова давньослов'янська, напр.: Єв. Лк. 15²⁹: οὐδέποτε ἐντολήν σου παρήλθον, numquam mandatum tuum praeterivi, ніколи же заповіді твоєї престѣпихъ. Лаврентіїв Літопис: Николи же всяду на нь 38. Київська Учит. Єв. 1637 р.: Богъ ань свѣдка потребуєт. ань инстингатора 42. Ці форми з одним *не* — це грецизми в нашій мові.

Але живі слов'янські мови віддавна не знають такої конструкції й постійно вживають двох заперечень; це подвійне заперечення характеризує також і нашу мову; так, наведене вгорі місце в нашій Пересопн. Єв. 1556 р. перекладене так: Николи єсми заповѣди твоєи не престѣупил, — Ніколи заповіді твоєі *не* переступив. Луцький запис 1483 р.: Жаден мой кровный *не* мавт того нарушити. Устав 1542 р.: Жадному кривды *не* будеть 17.

Дуже рідко, як архаїзм - грецизм, можна спіткати в нашій літературі випадки браку другого заперечення. Напр. у Шевченка: Ніхто любив мене, вітав, і я хилився ні до кого 321. Граматика 1619 р. М. Смотрицького такі форми вважала за норму, бо вони — за грецьким впливом — панували в Св. Письмі.

І навпаки, — коли при присудку нема *не*, то в реченні не можна вживати переченого

займенника. Напр. Карманський в перекладі „Утеча“ Геземана пише: Годі сподіватися нічого ліпшого 40; а по-українському треба: Годі сподіватися чогось ліпшого, або: Нема чого сподіватися чогось ліпшого.

Із усіх перелічених займенників та перелічених прислівників тільки займенник *ніщо*, коли править у реченні за йменникову частину зложеного присудка, не вимагає *не* при дієслові, бо це ж не перелічене речення: Я був *ніщо*, Я був *нічим*. „В „Любов оповита брехнею“ С. Фаріни помилка проти цього: Усе моє життя *не* було *ніщо* інше, як *тінню* б, а треба: Усе моє життя було *ніщо* інше, як *тінь*.

Але коли речення безпідметове й має дійменника, тоді й при переліченому займеннику чи прислівнику на *ні*-перечки *не* ніколи не буває. Напр. у Шевченка: Ніколи помолитись, нікому заплакати 124, Ні з ким говорити 32, Ні до кого в світі прихилитись 304. Або: Ніколи мені розмовляти, Ніде стати, Ні на що купити хліба й т. ін., — все наголос на *ні*. Це тому, що таке *ні* — це *нема*, а воно звичайно другого *не* не вимагає.

Треба добре пам'ятати, що в українській мові коли *не* в складенім реченні логічно стосується до всіх присудків-дієслів, то воно конче повторюється перед кожним присудком. Це саме бачимо й по мовах класичних, — грецькій, латинській, те саме в мові й старослов'янській. Але мова д. єврейська дуже часто в цьому випадку свого *не* (lo) не повторює. Напр.: Второзак. 7. 2: *Не* (lo) складеш із ними заповіту й *не* (нема lo) будеш ласкавий до них; 19. 10: *І не* (lo) буде пролита неповинна кров, *і не* (нема lo) буде на тобі кров, — це місце в мовах гр., лат. і старосл. має два *не*. Але часом в грецькій мові не повторюється друге *не*, а через це постають непорозуміння. Напр. у Єв. Матв. 10. 38 чатаємо (те саме Лука 14. 27): „Иже *не* приметъ креста своего и вслѣдъ мене грядетъ, нѣсть мене достоинъ“, те саме й у тексті грецькому, цебто *не* один тільки раз, може й під впливом давньоєврейської складні. Перекладчики

розуміють це місце не однаково: одні додають друге *не* перед „грядетъ“, інші не ставлять, а це змінює текст і думку. Правда, порівняння цього місця з Мр. 8. 35 та з Матв. 16. 24, 25 говорить про необхідність тут двох *не*.

Жодний чи *жоден* — це *ні один*, а тому дієслово при ньому конче має *не*. Напр. М. Вовчок: Пані не має жодного права на вас II. 46. Номис ч. 8859: Жодна пташка без товариша не пробував. Донаційна грамота 1388 р.: Жадного габання не чинячи.

Поки в літературній мові вживається або з *не*, або й без нього. Напр.: Куліш, Ч. Р.: Жду, поки ти надумавшися 163. Франко, З. Б.: Лишись у таборі, поки я не вернусь 115. Шурат, П. Рол.: Поки не вмере 80. У Шевченка однаково часто *поки* та *поки не*: Буду любити, поки не загину 129. Мир палили, поки їх в саж не засадили 478. Виспівує та щебече, поки місяць зійде, поки тії русалоньки з Дніпра грітись вийдуть 7. Нехай він лютує, поки сам загине 9. Любитимеш, небого, поки не загинеш 456.

При *аж* *поки* частіше *не* не ставимо. Напр. у Шевченка: Дівували, аж поки мохом поросли 217. Виглядала, аж поки побачила села 314. Виглядають, аж поки його поженуть 508. Ходив, аж поки одурив 570. Гуляла-гуляла, аж поки не підтопталась 138. Гуса проклинали, аж поки дзвони загули 183.

Старослов'янська мова, а за нею й найдавніші українські пам'ятки, наслідуючи мову грецьку, звичайно не знають *не* в цих випадках, напр. псалом 123. 2: Дондеже (аж поки) ущедрить ны.

При *хоч* або *хоч і як* в одному реченні, в другому може бути *не*: Хоч і лихо зустрінеться, так не на чужині Шевч. 57. У Карманського, в перекладі „Утечі“ Геземана, недоречне: Та я не знайшов нічого, хоч і як не шукав і розпитував 56 (треба: хоч і як шукав, без *не*).

Коли *ніхто*, *ніщо* вжиті в переліченому реченні з прийменником, то в літературній мові — за мовою східноукраїнською — прийменника ставимо по *ні*, а не перед ним. Шевченко: Ні з ким

(а не: з ніким) розмовляти 67, Не хітєсь ні до кóго 269, Не дїждалися ні од кóго 460, Ні на кóго не жалкую 356, Ні у кóго не прошу 356, Зносити брівоньки ні за ща 489. В західньоукраїнських говорах прийменник ставиться перед *ні*: Неможна жалуватися на нікóго (Геземан: Утеча 70).

Прислівник *скільки* не може бути тільки в перечному реченні, цебто в реченні, що має *не* при присудковій: *Скільки я не просив його, нічого не випросив*. В реченні не перечному ставимо саме *скільки*, без *не*. В „Апостолі черні“ О. Кобилянський ст. 81 недокладність: „Кілько разів я *не* наказував, щоб мені про все здавали звіти“, а треба: „Скільки разів я наказував, щоб мені про все здавали звіта“.

Коли в перечному реченні повторюється єднальний сполучник *і* — *і*, то в українській мові (як і в інших слов'янських) його тут звичайно змінюємо на *ані* — *ані* або *ні* — *ні*. Напр.: Не знав цього *і* ти, *і* брат твій = Не знав цього *ані* ти, *ані* брат твій.

Частка або сполучник *ні* — це не речка *не*. По своїй природі *ні* має кілька значень: 1) це сполучник *і* або *ані*: Нема *ні* (= *ані*, *і*) гроша; 2) визначає побільшення, частоту того, про що говориться: *Скільки я ні ходив* (= хоч я багато ходив), не застав його. Ось приклади з „Кобзаря“: Вона все ходить, з уст *ні* (= *ані*) пари 3, Нема *ні* (= *ані*) слова 77, Ні (= *ані*) слова не чуть 79, Ні (= *ані*) душі живої не осталося 102, Ні хати, ні поля 193. Або: *Скільки я ні* (= багато) просив, не випросив.

в. Речення питальне.

Коли ми в реченні про щось запитуємо, таке речення зветься питальним: За що ж кара? За що мені муки? Кому я що заподіяв? Шевч.

Питальне речення має три характерні ознаки: 1. питальну інтонацію, 2. питальні слова на початку речення й 3. змінений словолад.

Найголовніша ознака питального речення — питальна інтонація. Ця інтонація така помітна, що слухач пізнає її відразу; найбільша її ознака — помітне

підвищення голосу на кінці речення, що ми й зазначаємо питальником. Питальна інтонація буває найрізномірніших відтінків, залежно від чого міняються й відтінки самого питального речення. Зазначити ці інтонаційні відтінки на письмі ми ніяк не можемо, бо на всі їх маємо тільки одного знака, — питальника (?).

Питальній інтонації завжди супроводять питальні міміка та жест. Міміка при цьому сильно виявлена й буває найрізніша не тільки в грі лицевих м'язів, але й у погляді очей, — все залежно від змісту питання. Жест спокійний, наприклад кивок головою, а часом нахил тулуба вперед, коли ми сильно зацікавлені відповіддю. Цікаво, що при питальному реченні ми часто робимо притакуючий або перечний жест головою залежно від того, якої відповіді сподіваємось, чому супроводить і відповідна інтонація; зробити таке попереджуваче зазначення відповіді в мові ми маємо не багато засобів, крім *не*: Ти це зробив? Ти цього не зробив?

Друга ознака питального речення те, що воно звичайно має на самім початку своїм або питальні частки (*чи*, *хіба*), або питальні займенники чи питальні прислівники (котрий, який, хто, що, як, коли, де, куди, чого, чом і т. ін.). Напр.: Чого ти сумуєш? Де ти взявся? Що ти робиш? Чом вас лихо не приспало? Шевч. Чи довго ще кривді і гвалту тлумити святе наше право розвою? Стар. Невже не одної ми матері діти? Стар. Де ти в світі подінешся з малим сиротою? Шевч. Котрий з вас піде?

Підкреслю тут, що питальне *чи* в українській мові завжди розпочинає речення, давнє *ли* (тепер у мові російській) було постпозиційне, ставилося по першому слові речення: *чи* ти підеш? (рос.: Поїдеш ли ты?). Такі ж частки відомі й мовам стародавнім, і вони так само висувають їх на початок речення. Напр. у мові давньоєврейській питальна частка *на* = *чи* завжди розпочинає речення: *Чи* (на) ще батько мій живий? Буття 45. 3. Див. вище, словолад часток.

Питальне речення було вже в прамові, а головною ознакою його була пи-

тальна інтонація. Питальні слова появилися трохи пізніш, та вони й не грають найпершої ролі в цім реченні, бо нерідко можуть і опускатися зовсім. Напр. у Шевченка: Не журиться Катерина? 14. Холоне? 77, Скажеш, шельмо? 77.

Третьою ознакою питального речення є те, що воно звичайно має виразно змінений словолод, — наперед речення висовуємо головню те слово, про яке питаємося, — інтонаційний притиск на це слово робимо такий, що звичайно міняємо традиційний словолод членів речення й підкреслене слово ставимо на початку речення, напр. у Шевченка: Кому я що заподіяв? Кого, лютий кате, кого ти катуєш? 139.

Висування питального слова на самий початок речення, — це питоменна ознака вже стародавніх мов. Так, в давньоєвр. Біблії знаходимо: Кн. Буття 47. 15: Нащо нам умирати? Вихід 2. 20: Чому ви покинули того чоловіка? 4. 2: Що то в руці твоїй? Пс. 101. 2: Коли (та-та) прийдеш до мене?

В питальнім реченні питання міститься або в цілім реченні, або в окремім питайнім слові. Коли сила питання в окремому слові (Де він?), то ми це слово сильно підкреслюємо інтонацією, але ця інтонація не так сильно підноситься в кінці речення, як при реченні цілім питальнім (Чи він уже прийшов?).

Коли на питальне речення може бути дві відповіді: так, ні, таке речення звемо сумнівним. Напр. Чи ти вже написав листа? Інтонація цього речення виразно інша від такого, де цього сумніву нема: Де живе сестра? Ці сумнівні речення можуть бути й без питальної частки: Написав уже листа?

З самої своєї істоти питальні речення, як емоціональні, звичайно речення короткі, або й дуже короткі, коротші, скажемо, за речення оповідні. Відповіді на питання ще коротші, бо звичайно в наших буденних розмовах при відповіді опускаються всі члени запитання, через що відповідь найчастіше висловлюється одним словом, — головним словом запитання, чи ствердженням або запереченням.

В українській мові, як і в інших мовах, часті речення з подвійним запитанням: стверджуючим і заперечним. Напр.: Витримаю чи не витримаю? Ці речення мають свою інтонацію, значно ослаблену на кінці.

Питання може бути риторичним, цебто таким, що не звернене до присутньої другої особи, таким, що на нього не чекається негайної відповіді, бо ця відповідь довга й її дає сам автор. Риторичні питання — окраса поетичної мови, й вони відомі нам з пам'яток найдавніших, напр. із Біблії. В наших пам'ятках не мало цих форм із давнього часу, напр. у Слові о п. Ігор. XII в.: „О вѣтре-вѣтрило, чему, господине, насильно вѣяши? Чему мычещи хыновская стрѣлка на своєю нетрудною крылю на мовя лады вои? Чему, господине, моє веселіє по ковылю развѣя?“ Пор. з цим поетичну мову Псалтиря, переповнену такими запитаннями. Риторичні питання завжди значно довші за звичайні.

На закінчення подам ще кілька вияснень про знаки розділові в питальних реченнях, що зв'язане з питальною інтонацією та павзою по такім реченні.

По знаку питання пишемо велику букву тільки тоді, коли цей питальник заступає крапку (бо повна павза); коли ж він заступає тільки перетинку, тоді по питальнику можна писати й малу букву, напр.: Все розберіть та й спитайте тоді себе: що ми? чиї сини? яких батьків? ким, за що закуті? Шевч.

В кінці непрямого питання, цебто питання, висловленого підрядним реченням, ставимо знака питання тільки тоді, коли головне речення є речення питальне: Чи ти не знаєш, куди пішов брат? Коли ж головне не питальне, а оповідне, тоді по непрямім питанні ставимо крапку: Мама запитали, куди пішов брат.

По тих питальних реченнях, що в них висловлюється велике здивування, ставимо знака здивування (на жаль, не маємо для нього окремої форми), цебто питальника з окличником: Чому не йде апостол правди і науки? І Шевч.

Іван Огієнко.

Чотири поеми Лесі Українки.

(Докінчення).

IV. Віла - посестра.

Як почула те стогнання віла: —

„Ох і леле!¹⁴ голос побратима!...“

Добуває віла запоясник¹⁹,
мур довбає, твердий камінь креше,
пробиває шпарочку вузьеньку,
подає до побратима голос:

Не клени мене, коханий брате,
зглянься на Бога й на святого Йвана!
Я ж тебе не зрадила, єдиний,
зрадив нас обох мій кінь крилатий.
Розрубав на крилах пута ворог —
кінь шугнув зо мною попід хмару.
Свідчусь Богом, я того не хтіла!
Ось я тут стою коло темниці,
я прийшла тебе порятувати“.

Обізвався побратим до віли:

„Щира дяка, любая посестро,
що прийшла мене порятувати.
Шкода тільки — вибралася пізенько,
десь для турків довго чепурилася!“

Облилося кров'ю серце вілі:²⁰

„Побратиме, зглянься на Божу ласку!
Якби ти мене тепер побачив,
не сказав би²¹ — віла чепурилася...“

Тут лагідно бранець їй промовив:

„Помиримось, любая посестро!
Що минуло, того не вернути,
а мене вже ти не порятуєш.
От, спасибі, шпарку прорубала,
хоч побачу промінь у темниці,
поки Бог до себе прийме душу,
Ох, коли б вже Він прийшов скоріше!²²
Десь про мене тут і смерть забула...“

Знов до нього віла промовляє:

Не кажи так, милий побратиме,
бо живий живе гадати мусить.
Варта спить, на вулицях безлюдно.
Я віконце ширше прорубаю,
я спущу тобі намітку білу,
ти по ній дістанешся до мене.
Тільки свисну — миттю кінь прилине.
За хвилину ми вже в горах будем“.

Обізвався побратим до віли,
промовляє, мов ножами крає:

¹⁹ Запоясник — запоясний віз.

²⁰ Так ліпше, ніж: у вілі.

²¹ Не пишійть часток *би*, *б* разом зо словом!

²² По-літературному тільки: скоріше, по-місцевому — скорше.

„Що минуло, те вже не вернеться²³,
бо нема для мене волі в горах.

Вже мені сириця тіло ззіла,
а залізо кості перегризло,
а темниця очі помутила,
горде серце висувив той сором,
що зламав я сам почесну зброю²⁴,
і живим до рук віддався туркам.
Вже мені тепер життя немиле,
чи в темниці, чи на вільній волі“.

Ще до нього віла промовляє,
ще востаннє закликає Богом²⁵: —

„Я сама спущуся у темницю,
я таки тебе врятую звідти.
Аби нам дістатися у гори,
я тебе там вигою, мій брате.
Я ж не дармо віла-чарівниці —
вмію гоїть всі юнацькі²⁵ рани“.

Та на тее побратим до віли
не говорить, тільки словом стогне:
„Шкода праці, любая посестро!
Не з юнацьких²⁵ ран я погибаю.
Хоч іди, поглянь сама на мене,
та й рука не здійметься, щоб гоїть.
Якщо ти мені посестра вірна,
то зроби останню послугу:
одбери мені життя, чим хочеш,
аби то була почесна зброя²⁴,
поховай десь тіло це страждінне,
щоб над ним злий ворог не знущався.
Коли ти мені цього¹⁸ не вчиниш,
то таки зрадливе в тебе серце“.

Заридала, затужила віла,
закувала, як зозуля²⁶ сива:

„Що ти кажеш, побратиме любий?
Чи рука ж моя на те зведеться?“

Тут озвався побратим до Бога:
„За що, Боже, покарав так тяжко,
що не дав юнака²⁵ побратима,
а судив посестру — цюю вілу?
От тепер я помочі не маю,
тільки маю жалощі дівочі.
Чи й без них мені не досить жалю?“

²³ Вернути що: Він верне позичку; вернутися (а не вернути) самому до дому.

²⁴ Зброя, а не збруя.

²⁵ Юнак, а не молодець, юнацькі, а не молодецькі.

²⁶ Літературне тільки зозуля, місцеве зауля.

Вже не мовила ні слова віла,
лиш махнула білим завивалом.
Спалахнула ясна блискавиця,
посліпила всю турецьку варту,
пропалили всі темничні двері,
просвітила вілі шлях до брата.
Тільки раз поглянула на брата
віла біла — і замерло серце.
Не юнак²⁵ лежав там молоденький,
тільки під старий, як голуб сивий,
ввесь потертий сировим ремінням,
а крізь рани жовті кості світять.
Він не встав назустріч вілі білій,
тільки стиха брязнув кайданами.
Знов махнула віла завивалом,
освітила ясно всю темницю.
„Ось я тут, поглянь на мене, брате!“
Обізвався бранець²⁷ ледве чутно:
„Не добачу — потьмарились очі“...
І здавила груди віла біла,
щоб не трісло серце з туги-жалю,
не могла здобутися на слово,
тільки ледве здобулась на посвист,
щоб коня прикликати до себе.
Миттю кінь почув той тихий посвист —
от він вже на брамі камінь креше.
Узяла на руки віла в'язня.
садовить в сідло поперед себе.
Побратим же не сидить, як лицар,
а тремтить і гнеться як дитина,
і квилить, і стогне, й вілу просить:
„Не неси мене високо, сестро!
Серце млів, моторошно, жаско!²⁸
Ох, лиши мене в темниці краще!..“

Стиха, стиха віла промовляє,
мов з-під каменя виходить голос:
„Прихились до мене, побратиме,
я тебе піддержу, ти не бійся“.

Обняла посестра побратима.
Тож лівиця щільно пригортає,
а в правиці запоясник¹⁹ блиснув,

та й убився так глибоко в серце,
що порвав би дві житті відразу,
якби віла смертною вдалася.
Але віла при житті зосталась,²⁹
тільки серце кров'ю обкипіло.
Кінь крилатий кров почув гарячу³⁰,
знявся в гору¹³, мов кривава³¹ іскра,
і помчавсь далеко, в дикі гори,
та й спинився там на полонині,
став копати суходіл копійтом,
за хвилину вибив чорну яму.
Тут з коня злізав віла біла
і здійсмає свого¹⁸ побратима,
завиває у намітку білу
і кладе на вічний сон у яму.
Ще ж із ним ховає запоясник,¹⁹
щоб³² не йшов на той світ безоружний.
У прип'олі³³ чорну землю носить,
насила могилу якнайвище,
аж гора до неба стала ближча.

Поховала віла побратима,
сіла-впала на коня й гукнула:
„Ой, неси мене, неси в простори!
Туга чавить! Серцю тісно в грудях!“³⁴

Кінь злетів високо, аж за хмари —
хоче дати простору господині.
Погребовий спів заводить віла, —
люди кажуть: „Грім весняний чутно“.
Сльози ронить віла в лютім горі, —
люди кажуть: „Це весняний дощик“.
Ходять в горах світляні веселки,
по долинах³⁵ оживають ріки,
в полонинах трави ярі³⁶ сходять,
і велика понадхмарна туга
нам на землю радістю спадає.

Леся Українка.

²⁷ Бранець — полонений.

³⁰ Гарячу, а не місцеве арх. горячу.

³¹ Пишемо тільки кривавий, а не: кровавий, кирвавий.

³² Ніколи не пишеть і не говорять рос. і арх. щоби, а тільки наше щоб.

³³ Припола — край поли.

³⁴ В грудях, а не за рос.: в груди.

³⁵ По долинах, а не: по долинам.

³⁶ Ярйй — весняний.

Мова наших часописів.

Мова щоденника „Діло“.

Із усіх наших часописів найчистішу літературну мову має безумовно найстаріший наш щоденник „Діло“. З кожної статті його видно, що над її зов-

нішньою мовною формою добре попрацював мовний коректор, і що взагалі Редакція пильнує друкувати свого щоденника доброю й добірною літератур-

ною мовою. І в цьому відношенні Редакція багато здобула, — „Діло“ тепер залюбки читатиме й наддніпрянець, що місцевої „галицької мови не знає. Це великий поступ у нашій духовій культурі, — найцінніше гасло: „Для одного народу — одна літературна мова“ уже глибоко проводиться в життя.

„Діло“, напр., завжди звертає пильну увагу на нові форми сприкметникованих дівприкметників й добре пише: Вирішна (а не: вирішуюча) роля в майбутній війні, Співвирішний чинник, Невилічна (а не: невилічима) недуга, Травлінна енергія, Ворушна бібліотека, Рішальна (а не: рішаюча) хвилина, Рішальна сила, Задовільне (а не: задовольяє) порозуміння, Переконливий (а не: переконуючий) аргумент і т. ін. Правда часом знаходимо й недогляди, напр. ч. 216: Привітає повернувших (тих, що вернулися) з Америки.

Не боїться „Діло“ вжити новотвору чи взагалі рідкого слова, напр.: Продавачка ледви втекла, Підготовка до конфлікту, Телефонічні слухальця і т. ін.

Звичайно вживає загальноукраїнських літературних форм, хоч вони незнані в Галичині, напр. часто пише в прикметниках -ний (при західньому -ний), душити (зах. дусити), порівняння (зах. порівняння), рівняти (зах. рівнати).

Але при гарячковій праці в щоденнику трудно за всім доглянути, а тому в „Ділі“ часом знаходимо й місцеві слова та місцеві форми. Подаю деякі локалізми, що їх я знайшов у числах за початок жовтня 1938 р. В дужках подаю форму літературну.

Архаїзми - русизми все ще не виводяться з мови нашої преси, не рідкі вони й у „Ділі“. Напр.: Появилися вістки, *будьто* би (ніби то, рос. *будто бы*), Вчора *вечером* (ввечері; рос. *вечером*), *Гляділа* (дивилась) на Закарпаття, Торкнувся *мимоходом* (мимохідь, між іншим, принагідно, побіжно), Т-во почало *оживлену* (жваву, пожвавлену, рос. *оживлённую*) акцію, Наші *питомці* (вихованці, рос. *питомець*), Повість про *питомця* (вихованця), По *словам* (по словах; арх. і рос.: по *словам*), *Постепенно* (ступнево, поступово, поступінно, по-

волі, повільно, помалу, звільна, проквільно; рос. *постепенно*), Мусів іти *постепенно*, Хід гри *постепенно* був щораз слабший, *Свобода* (воля; рос. і арх. *свобода*) преси, *Чим* певніше будуть триматися, *тим* (що-то; рос. *чѣм — тѣм*) і т. ін.

Пора б уже вивести з нашої преси рос. і арх. *щоби*, бо українська мова знає тільки *щоб*. В ч. 209 „Діла“ читаю: „Кілька літ тому *взад* така людина викликувала“, це русизм: Нѣсколько лѣтъ тому *назадъ*, по-українському без *взад*: Кілька літ тому людина викликувала.

Як і в кожному західньоукраїнським виданні, немало в „Ділі“ полонізмів, або перекладених з польського виразів (кальок). Напр.: Боронили цілості (цілість) держави, *Випосажити* трамваєві вози у спеціальні уладження (забезпечити трамваї особливим урядженням), Партія зголосила *внесок* (пропозицію, пропозиція, подання, внесення, проєкт; або: партія запропонувала, подала думку), Він *довершив* (зробив, учинив) рекордового обчислення, Вони *довершували* (робили) несамовитих речей, *Щоб* не забути *засобитися* (придбати що, заpastися чим) в льос, Війсний настрій *змагається* (збільшується, росте) у Франції, Кидають *за* людьми (на людей) каменюками, *Налог* (на́вичка, звичка, хвороба) морфінізму, Уряд *обняв* (перейняв, узяв, забрав) владу, Німці *обіймуть* (візьмуть, заберуть, переберуть у своє посідання (власність, володіння), Корабель розбився *до* берегу (об беріг), Польща симпатизує з мадярськими домаганнями (П. сим. мадярським домаганням), Любов батьківщини (Л. до б.), Любов рідною краю (Л. до р. кр.), Панує слухняність законів (П. сл. до з.). і т. ін.

Уся (не: ціла!) західньоукраїнська преса зловживає словом *цілий*, уживаючи його за польським *cały* замість *увесь*: Пошесть лютує в *цілій* (в усій) Польщі, Він *цілий* (увесь) тремтить і т. ін.

Ніхто не вживає тепер польсько-російського *котрий* у побічних реченнях. У „Ділі“ ч. 217 недогляд: Відбулося засідання, на котрім (що на ньому, на яким, де) вирішено.

В українській мові в складених числівниках узгоджується зо своїм іменником тільки остання цифра: Віа має 42 роки, Числа мали 21 цифру, а „Діло“, як і вся зах.-укр. преса, спольська пише: Віа має 42 років, Числа мали 21 цифр.

Часом, як недогляд, можна знайти в „Ділі“ і місцеві західноукраїнські слова та форми. Напр.: Колісця́тко (літературне: ко́ліщатко), конфлі́кт торка́тисьме (торка́тись), -ся в літ. мові на кінці слова), Поверх міліон (більше, поверх мільйону) мадярів, Осінна (осі́ння) погода, Жрець святої полумені (святого полум'я) життя і т. ін.

Літературна мова не знає *зі*, знає головно *з*, *із*, *зо*. Перед словом, що починається на *з*, *с*, *ц*, *ш*, *ч*, *ж* ліпше б уживати тільки *з* : *з* собою, *з* законом, *з* церкви (а не *зі*).

Перевести — це знищити: Переві́штани, нічого не лишилось! „Діло“, пише 215: „Професори перевели низку дослідів“. Треба: провели, бо „перевели“ — це знищили.

Більшість наших видань пише вже тільки державницьке: в Україні. В нашій мові закон: про державу говоримо *в*: в Німеччині, в Польщі, в Росії, про недержаву *на*: на Буковині, на Волині. Ось тому пора вже забути васальне *на* України, а вживати тільки державниць-

кого в Україні. „Діло“ пише тільки: *на* Україні, це́бо так, як пишемо: *на* степах, *на* диких полях. При докладнім окресленні ми завжди говоримо *в*, при недокладнім *на*, напр.: *в* хаті *на* покуті, У Києві *на* Подолі й т. ін. Думаю, що вже помер навіть вираз: *на* Карпатській Україні, а мусимо вживати тільки: *в* Карпатській Україні. Про форму в Україні“ див. „Рідна Мова“ 1933 р. ст. 217, 1934 р. ст. 171, 1935 р. ст. 67-72, 1936 р. ст. 40, 115-117, 141-142, 284-285, 431, 521, 538, 564-5, 1937 р. ст. 42-43, 188, 238.

Деякі розбіжності правопису „Діла“ з правописом т. зв. академічним варт би конче припинити. Напр. „Діло“ пише: тревати, кровавий, істнує, риська лінія, втікла, річей, Чернігів пішла би, а треба писати: тривати, кривавий, існує, ризький, втекла, речей, Черні́гів (старше: Черні́говь), пішла б.

Переживаємо час, коли вся українська молодь учитьс я рідної мови тільки з припавкової книжки та з преси. Шкіл з рідною мовою тепер так мало, що про них і згадувати не доводиться. А коли так, то це накладає потрійний обов'язок на наші видавництва та на нашу пресу якнайбільше дбати про чистоту мови своїх видань.

Іван Огієнко.

Статистика наголосів в українській мові.

З учнями 3. класи української державної гімназії робив я в минулому шк. р. вправи в досліджуванні українського наголосу. Учні підбирали собі окремі слова з книжок або з пам'яті, одні складали списки окремих слів, інші писали короткі оповідання, або переписували поодинокі виїмки з книжок та досліджували наголос. Цей дослід мав виявити, який наголос виступав в нас найчастіш, який рідше, а який найрідше. Розуміється, що треба було зазначувати літературний наголос, а не галицький (бэру, зроблений), чи говірковий (напр. бойківський: по́тік, во́да, або перемиський: зна́комий, чере́вики, піро́ги, батько́ й ін.), тому теж учні користувалися доступними їм словниками, головно Словником

місцевих слів проф. І. Огієнка, моїм українсько-польським Словником, а часом „Словарем укр. мови“ Б. Грінченка.

Ці статистичні досліді цікавили учнів і дуже їм подобалися, бо вчили їх, як можуть вони робити легкі мовні досліді й як доходити до висновків, а крім цього поглиблювали загальне знання української літературної мови.

В подробицях праця учнів виглядала так: учні списували групи слів відповідно до їх наголосів на першому, другому, третьому, четвертому й ін. складах від кінця і в кожній групі зазначували головно іменники, дієслова й інші частини мови, а прикметники одні учні зазначували окремо, а другі втягали їх до рубрики „інші“. Таким чином пізна-

вали теж, яких частин мови вживаємо найбільше й яке їх взаємне відсоткове відношення.

Усіх слів розглянено 1850 і їх розмі-

щено в поодиноких групах, при чому не зазначено безнаголосних слів (енклітик). Їх розміщення і відношення з'ясує нижче подана статистична табличка:

Слова з наголосом	Іменники		Прикметники		Дієслова		Інші		Разом	
	скільк.	%	скільк.	%	скільк.	%	скільк.	%	скільк.	%
на I. скл. з кінця	282	51·93	34	6·26	135	24·86	92	16·95	543	29·35
" II. " "	428	47·25	142	15·68	220	24·27	116	12·8	906	48·98
" III. " "	132	39·88	39	11·78	123	37·16	37	11·18	331	17·90
" IV. " "	7	12·07	2	3·45	48	82·76	1	1·72	58	3·13
" V. " "	—	—	—	—	12	100	—	—	12	0·64
Разом	849	45·89	217	11·72	538	28·97	246	13·29	1850	100·00

З цієї таблички бачимо, що в нашій мові переважає наголос на 2 складі від кінця, бо досліджені з цим наголосом слова займають аж 48·98%, а це майже половина всіх слів. Далі йдуть слова з наголосом на першому складі з кінця, що виносять 29·35%, це зн. третина всіх слів. Меншу кількість займають слова з наголосом на третьому складі з кінця (= пропарокситона в грецькій мові), що їх налічено 17·90%, а це менш, ніж п'ята частина всіх слів. Дуже мало слів є в нас з наголосом на 4 і 5 складі з кінця¹ (3·13% + 0·64%) і то зде-

більша дієслова, при чому завважуємо цікаве явище, що це дієслова зворотні (оправдуватися, готувитися), або дієприкметники пасивні чи дійменники наворотних або повторних дієслів (поперев'язувати, поперекручувати, попереставлювати). Одночасно бачимо теж, що в нашій мові, як зрештою й по інших мовах, маємо найбільш іменників (45·89%), цебто майже половина, далі дієслів більш як четвертина (28·37%), прикметників більш як 10-та частина, а інших частин мови 13·29%. Розуміється, що ці висновки тільки приблизно вірні, бо використаний матеріал ще замалий і не всебічний, щоб висновки визнати за обов'язкові й непомильні.

Перемишль.

Євген Грицак.

¹ Дуже рідко буває в нашій мові наголос на 6 і 7 складі від кінця. Один дослідник подає, як приклади на це тільки говіркові форми: виплакалисьмося з вижованочкою (6 склад) і виговрилисьмося (7 склад). — Пор. Д-р Володимир

Охримович: Наголос в українсько-руській мові. Львів, стр. 4.

Недуги мови.

8. Приріст язика.

Це недуга, добре знана нам з щоденного життя, що (подібно як хореза) зазначається в мовній ділянці небажаними об'явами. Приріст язика (анкилоглоссія) виступає в малих дітей, і коли злегковажити цю органічну ваду, тоді дитина довший час не виявляє жодного зацікавлення до мови. Коли ж і пічне наслідувати мовно своє оточення, так її вимова незугарна, а інколи навіть трудно зрозуміла. Щоб устерегти ди-

дину перед таким лихом, матері заглядають їй в уста звичайно десь коло 8-го місяця життя. Чинять так головню тоді, коли дитина не виявляє зацікавлення мовою.

Приріст язика — це річ не грізна, і дрібна операція його усуває. Та тільки лікар може й повинен її зробити. На нещастя, у нас займаються підрізуванням язика також знахорі й баби-шептухи. Головню діється так по селах. У висліді не одна дитина сходить через те пе-

редчасно зо світу, а чимало із-за ушкодження язика на ціле життя стають мовними каліками.

Щодо вимови, може спричинити каліцтво ще притуплений слух, бо тоді дитина не вичуває як слід модуляції голосу тих, що вчать її говорити. На це теж треба звернути матерям бачну увагу, і коли завважать у своїй дитини цю хибу, тоді обов'язані лікувати дитячий слух, чи старатись говорити до такої дитини голосно й дуже виразно.

Недавно доводилось читати в „Українських Вістях“ у статті п. з.: „Наша пребагата мова“ такі слова: „Знаю ві Львові молодого хлопця, десь біля 25-27 літ. А мова — один жаж! Шипить, шкварчить, плюється, крекче, присвистує... Від природи мусить мати непоганий голос, бо звідки ж час від часу прориваються в його „шкварчанні“ повнозвучно-металеві звуки?“

Автор гадає, що причиною тут „тільки мовна неохайність. Він говорить дуже швидко. Коли говорить, то не пильнує розділових знаків“ і т. д.

Безумовно те, що назвав автор мовною неохайністю, дуже важлива причина. Наука вимови є неменш важлива, як наука мови. Але найбільше необхідні добрі зразки вимови, і завзяті вправи в вимові для тих, що мали приріст язика, виявили ослаблення слуху, або належать до гурту нервових людей. Бо мовна неохайність буває чи то вислідом повного мовного занедбання, чи ти виступає на підложжі деяких хиб мовних органів та тих зміслів, що беруть участь у відчужанні мови. Та людина, що має добре налашований слух, що в неї здорові мовні органи (зовнішні й внутрішні) навчаться скоро й легко доброї мови й вимови без великих зусиль. Потрібні їй тільки добрі зразки. Інша справа в тих, що терплять на сязі чи такі хиби мовної апаратури. У них дуже легко виявляється мовна неохайність навіть тоді, коли вони мають добрі зразки мови й вимови. Таких треба лікувати, і то не тільки педагогічно, але й тілесно, фізично.

До мовної неохайности можна прирахувати ще таких, що майже за кожним словом додають якусь фразу чи зайве слово, як от: „пане добродію (що зливається в якесь „пундію“), „значиться“, „альбовім“ і інші мовні дивогляди. Звичайно свідчать вони про психічне незрівноваження, й такі люди зовсім непотрібно зраджують свою психічну меншевартість. Позбутись такої недомоги можна, — треба тільки в початках лікування говорити поволі, й постійно пам'ятати про необхідність вистерігатися навичної фрази. По якомусь часі такий навик зникає майже безслідно, й тільки в хвилинах надмірних зворушень може інколи виявитися знов.

9. Афонія.

Афонія або безголосся має свої причини в ушкодженні голосових струн, звичайно в їх згрубінні. Найважчий об'яв цієї недуги називають апситерією, тобто по-нашому „неможністю шептати“.

Афонію та апситерію нагадує трохи хрипка, вона звичайно також буває вислідом погрубіння голосових струн, що його спричинює простуда. Але хрипка здебільша проходить по якомусь часі безслідно. Коли ж із-за деяких причин залишається настало, тоді вона переходить ув афонію або апситерію. Недужий говорить тоді постійно придушеним голосом, часами тільки шепотом, а в апситерії не може навіть шептати.

На цьому кінчаємо опис недуг говореної мови¹. Але відомо, що побіч цієї маємо ще іншу мову, — мову письма.

В цій мовній ділянці також виступають різні хворобові об'яви, при чому не завжди стрічаємо згоду між недугами тієї й останньої. Це зазначено вже при описі афазії. То ж з черги присвяtimo трохи уваги також недугам письменної мови.

Каліш.

М-р П. Кривоносюк.

¹ Див. „Р. М.“ за попередні роки.

Присилайте цілу передплату на 1939-й рік!

Рідна мова.

Братам у Наддніпрянщині.

Воскресла, воскресла із гробу вона,
Мов сонце засяла: вільна, чарівна!...
Хай ворог кайдани готує в тюрмі,
Нехай палить села, волочить людьми, —

Не вб'є ворог духа степових синів,
Не зломить нам мови дідів і батьків!
Тож гімн рідномовний співайте, брати,
Поможе нам мова до волі дійти!

Бо чую, що сурми ізнов гомонять
І кличуть у похід козацькую рать.
Не спить, прокидайтесь, щоб знав увесь світ, —
Нам мова приносить Новий Заповіт!

Лесь Дичук.

Життя слів.

Матеріяли до етимологічно-семантичного словника української мови.

Талан — доля походить від грецького *τάλαντον*, що мало кілька значень: 1) вага до важення, 2) вага — кількість, 3) грошова одиниця = 60 мін; через те, що перше значення — вага, то вже в греків *τάλαντον* стало визначати й „долю“. Ст. сл.: талантъ „доли“ ще ніколи не визначало, — це значення розвинулося пізніше. Але значення талантъ як „збільшення духових сил людини“ відоме вже з найдавніших наших пам'яток. Так, у житті Феодосія вже читаємо: Божия таланъта оумноживъ. Цікаво, що в українській мові дуже поширена форма „талан-доля“; так, у „Кобзарі“ Т. Шевченка маємо: Талан-долю слали 153, Талан-долю та весілля з воску виливала 203. От і талант, от і доля 231. Знає наша мова ще й дієслово „таланити“: Йому таланить = йому ведеться, має талант, успіх.

Тато (давніше — тата) — праслово, загальнослов'янське, повстало з дитячого лепетання, пор. баба.

Тета західноукр., східноукр. тітка, див. баба.

Тесляр — праслово від „тесати“; ст. сл. тѣсла особлива сокира, тепер тесло. Часте в нас слово, широко розгалужене: тесляця, тесло, теслювати, тесля-тесляр, теслярство, теслярський, теслярувати.

Тиждень на початку визначало: „той же день“ за сім день, а потім — міра

семи день (сідмиця), що повторюються в тім самім порядку. Вдавнину був вказівний займенник „тий“ (той) або „тий же“ (той самий), відомий добре в староукраїнській і староросійській літературі, напр. ув Єфремівській Кормчій коло 1100 р. читаємо: Тий день да хранять. Займенник „тий“ зам. „той“ відомий і в мові українській ще й тепер, див. його в Словнику Б. Грінченка IV. 260. — Встаровину писали: „тийжедень“, „тийдень“, „тыжьдень“, цебто етимологічно, й змінювалися обидві частини слова. Напр. Судомирська присяга 1389 р.: Дана єсть у недѣлю у тийжедень по Великому дни. Коломийська грамота 1398 р.: А писанъ листъ у Коломии у тыжьдень по ст. Махилѣ. Литовська Метрика т. 195, 1510 р.: Мы казали ему поставити за тыйденъ 8, Казали єсмо заплатити за чотыри недѣли по семой суботѣ в тийденъ 1. Книга Володимирська 1582 р.: По два дни въ тыйденъ 113. В Учительній Євангелії 1637 р. вже маємо сучасну форму: тыждень 81. Проф. Лось (Сложныя слова въ польскомъ языкѣ, 1901 р. ст. 38-39) твердить, ніби „тиждень“ появився найперше у хорватів чи в словинців, і вже звідти поширився до чехів, а від них до поляків. А в „Сборник в честь акад. А. Соболевского“ 1928 р. ст. 354 проф. Лось знову твердить, ніби „тиждень“ непра слов'янське слово, а до мови укра-

їнської прийшло з польської; доводить це тим, що вищеподані грамоти писані під польським впливом. Чи то так, трудно твердити, бо в Коломиї в XIV в. особливого впливу польського не було. Крім цього, це слово добре знане й у грамотах молдавських, де вплив український все був великий. Про слово „тиждень“ див. іще статті: T. Lehr-Spławiński: O pochodzeniu wyrazu tydzień, „Język polski“ 1928 р. ч. 1 ст. 12-14; J. Obrębski: Jeszcze o pochodzeniu wyrazu tydzień, там само ч. 3 ст. 68-71. — Те саме маємо й у мові польській: tydzień, чеській: týden, словінській: teden і лужицькій. Щодо зникнення й в „тиждень“, пор. добридень, добридень, злидень, торік, стая, копіка й т. ін.

Слов'янські назви днів тижня відомі ще з VIII-IX віку, цебто з часу першого запровадження в нас християнства. У всіх слов'ян назви однакові; перше повстали вони, здається, в Моравії, а звідти вже поширилися по всій слов'янській території. В основу назов покладено „неділя“, щоб уже тим самим дати новоохрищеному народові заповідь: „не ділай“ цього дня. А дальшим дням дано тільки лічбову їх відлеглість від неділі: „понеділок“ день по неділі, „вівторок“ (в Галичині старша архайчна форма „второк“) — вторий, другий день по неділі (див. „Рідна Мова“ I 182-183), „четвер“ — четвертий день, „п'ятниця“ — п'ятий день по неділі. Субота походить від давньоєврейського šabbat — перерва (й спокій) від праці; пор. šavot — перервати працю; пор. новоєврейське ševita — страйк (в давньоєвр. мові чергуються b-v, а š греки видавали через s, бо š не мали). Пор. Вихід 31.17: „Шість день робив Господь небо та землю, а дня сьомого перервав (šavot)

та відіхнув“. На „тиждень“ євреї казали šavua — сідмиця, сімденний час, а пізніше šabbat субота стало визначати й тиждень, як старе „неділя“, теперішнє рос. „недѣля“. Слов'яни свою суботу мають уже від грецького літературного Σάββατα (звідси, напр., польське sobota) або від гр. народнього Σάββατα, звідси старослов'янське сѣбота і наше субота. „Середа“ — це чи не дослівний переклад німецького Mittwoch, — середина тижня, вказівка, що німецькі місіонери допомагали таки слов'янам встановляти тижневу термінологію. Правда, „середа“, як середина тижня (святкові дні — неділя й субота — на увагу не бралися), могла повстати й самостійно (пор. Ягіч: Історія славянської філології, ст. 706, 1910 р.) — Походження „тижня“ веде свій початок із найдавнішого часу, — ще від Біблії, на самім початку якої розказано про створення світу в 6 день і про перерву, відпочинок дня сьомого, — це й є основа першого тижня. Семиденний тиждень вдавнину був відомий тільки самим євреям, — інші народи мали інший поділ; і вже від євреїв семиденний тиждень поширився до всіх культурних народів. Крім цього, як знаємо, фази луни продовжуються рівно сім день, і тому лунний місяць природно поділено на чотири семиденних частини-тижні. Єгиптяни перші дали назви семи дням тижня за назвами семи планет, а від них ці „поганські“ назви поширилися й по романській Європі; в латинській мові це такі назви: Dies Solis, Lunae, Martis, Mercuri, Jovis, Veneris, Saturni. Костянтин Великий, зробивши християнство панівною вірою, перейменував dies Solis на dies Dominica, день Господній.

Іван Огієнко.

Повстання азбуки й літературної мови в слов'ян¹.

Проф. д-р Іван Огієнко: ПОВСТАННЯ АЗБУКИ Й ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ В СЛОВ'ЯН. „Бібліотека українства“ — видає проф. д-р Іван Огієнко. Томи 1-2. Друкарня ОО. Василяна у Жовкві, 1937. Стор. 300, 8^а.

Ця книжка творить IV. том „Історії церковно-

слов'янської мови“ проф. д-ра Огієнка. Його видано в Варшаві 1927 р. літографічно (274 стор.) з додатком тієї ж історії польською мовою. Натомість студія, видана в 1938 р., це зовсім перероблена й значно доповнена праця невідомого дослідника історії української мови. Проф. Огієнко поділив свою студію на 5 частин, а то: I. Історія алфавіту давніх народів, II. Історія глаголиці, III. Кирилиця, IV. Оповідання чесьця Хо-

¹ В місячнику „Дзвони“ (1938. року) появилася одя рецензія, яку й передруковуємо тут.

роборого про письменна слов'янські і V. Повстання слов'янської літературної мови.

В низці праць про історію церковно-слов'янської мови справа повстання азбуки і літературної мови слов'ян займає важне місце, й це саме питання досліджує науково проф. Огієнко на тлі загальної історії повстання алфавітів давніх народів. Автор послуговується багатьма працями щодо цього питання й подає в першій частині своєї книжки хронологічний порядок повстання письма з ідеографічною базою, здебільшого китайського, а далі спорідненого з ним клиноватого, що з нього виходить єгипетське. В дальшому ланцюзі розвитку письма стоять: фенікійське, давньовіреське, грецьке, латинське, коптійське, готське, вірменське. Розгляд способів і метод повстання азбуки в окремих народів веде до явних висновків: азбуки не творить одиниця, а загальна; на повстання азбуки впливає народ із вищою культурою на народ із нижчою; найбільший вплив на оформлення азбуки, чи окремих знаків букв, мали греки на пізніші народи. Християнство в багатьох народів застало їх власне мало вироблене письмо.

Тому при твердженні про існування письма в слов'ян перед прийняттям християнства, що можна поперти логічними й історичними доказами, узалежнює проф. д-р Огієнко те письмо від грецького. Тут треба зачислити слов'янські руни, подібні до готських, що знаходяться на прильвівських фігурках, на мікожинському каміні й на краківському медальоні. Важне для історії повстання слов'янської азбуки карбування, що збереглося до сьогодні. Також намагається автор устійвити історію й термінологію азбуки: буки, книги, письменна. — Далі для проф. Огієнка дуже важне й ясно доказана справа — це існування „руського“ письма й „руських“ перекладів перед Костянтином, впорядником слов'янської азбуки.

У другій частині обговорює автор історію глаголиці й студії над нею, а саме час і місце її повстання, старшинство над кирилицею, Кирилове (Костянтинове) авторство, джерела й першовзори. Зовсім слушно підтримує проф. Огієнко теорію старшинства глаголиці над кирилицею. Глаголиця саме має характеристичні риси старшого письма, таємного, що ховає в собі людську думку. Тому стоїть вона ближче до початків повстання письменних знаків.

Кирилове авторство глаголиці тим самим ясне, й проф. Огієнко приймає гіпотезу, що св. Кирило (Костянтин) упорядкував письменні знаки, які існували вже перед ним. Найважливіший доказ для нашого вченого — оповідання ченця Хороброго. Воно ж виступає проти теорії повстання глаголицьких букв із грецької мінуски, єврейських і фінікійських знаків. Однак сам проф. Огієнко, визнаючи, як місце повстання глаголиці Македонію, не певний у теорії про якісь слов'янські знаки перед Кирилом, що мали б бути першовзором глаголицького письма. Після цих роздумувальних і теорій подає автор форми і зори давньої й теперішньої глаголиці.

Третя частина студії розглядає кирилицю, що повстала з уніального грецького письма в Бол-

гарії за царя Симеона. Впорядкування кирилиці приписують св. Климентові, учневі св. Кирила. З-поміж кількох здогадних авторів кирилиці висуває проф. Огієнко гіпотезу про особу Климента, як автора цього письма. Кирилиця — це найпопулярніша й найбільше прийнята серед слов'ян азбука, що дала основи теперішньому новому письму слов'ян, громадянці.

Четверта частина обговорює оповідання ченця Хороброго про слов'янське письмо. Сама постань Хороброго майже легендарна, а щонайменше анонімна. На думку проф. Огієнка це єп. Климент з Македонії, що жив у IX-X ст. Його оповідання про слов'янське письмо забарвлене релігійною полемікою й політичними виступами проти ворожого наставлення до південних слов'ян в IX і X ст.; однак це оповідання звернене не проти греків, а грекофілів-триязычників. Чернець Хоробрий боровить глаголицю, письмо свого вчителя Костянтина, проти латинських застій на ґрунті слов'янства. В цьому оповіданні знаходимо докази, що існувало в слов'ян письмо ще до Костянтина. Це письмо саме дає докази, коли впорядкував він своє письмо.

Зміст п'ятої частини — повстання літературної мови слов'ян, за яку треба вважати мову Костянтина, отже болгарську, наречіччя македонське. Найдавнішу спільну мову слов'ян знаходимо в церковних книгах, переложених св. Костянтином. Досить великий список книжок захищує певність, що Кирило — їх автор; він насуває думку про спільну працю св. Кирила та його учнів.

В славістичних дослідах є шість гіпотез про повстання церковно-слов'янської мови, а то: сербська, панновська, моравська, болгарська, руська й гіпотеза штучного, тобто загально-слов'янського походження. Ця остання гіпотеза сама в собі штучна, бо важко припускати, що св. Кирило писав мовою спільною для всіх слов'ян. Важне тільки те, що в тодішніх часах болгарська мова, на думку проф. Огієнка найближче св. Кирилові, була більш зрозуміла для всіх слов'янських племен, як тепер.

Праця проф. Огієнка має багато (75) світлих із зорів письма від найдавніших часів до сьогоднішнього дня. Сама ж його студія — це велика й цінна синтеза дослідів над історією повстання церковно-слов'янського письма й мови. Оригінальні погляди автора — деякі влучні й слушні, а деякі не все видержують критику, головне в розділі про походження глаголиці. В праці подана при кожнім розділі дуже цінна література предмету, що орієнтує читача в джерелах і матеріалах для кожної ділянки. В. М. Л.

„Повстання азбуки й літературної мови в слов'ян“. Дістав я Вашу величну й многоцінну книжку: „Повстання азбуки“... Читаючи її, радію, що ми маємо таку працю. Ми горді, що Ви збагачуєте так нашу культуру, але рівночасно сумуємо, що доля не дала так, щоб наш народ міг належно віддячитися Вам за ваші труди. Дай Вам Боже ще багато літ пожити для культурної праці. Прийміть це скромне признання від щирого серця. 16.III. 1938. Севаш, Вас. Шкоба, учитель.

Відповідь на запити наших Читачів.

Аматор-любитель (о. М. Бухович, у м. Березне на Волині). На переклад слова „аматор” ми не маємо усталеного слова. Старе було „любитель”. Рос.-укр. академічний словник дає: „любитель, аматор, прихильник чого, охочий, охотливий до чого, залюблений у чому”. Із усіх цих слів найчастіше вживає старе наше слово „любитель”, часте й „прихильник”.

Вождь (Рашків, Лесь Дичук). Вдавинину було тільки вождь, і ця стародавня форма зосталася незмінною й дотепер по східньоукраїнських говорах, звідки тільки цієї форми вживає й мова літературна. Київська Академія Наук у своїх виданнях і словниках пише: вождь, вождя, вождів і т. д. Навпаки, по західньоукраїнських говорах кінцею цього слова -жд зовсім стверд, чому тут панує вожд, вождя й т. д.

Душо — **душэ** (Проф. Б. Кобилянський). Від „душа” класичний відмінок архаїчний душэ, і новий душо, в аналогії до імен твердої відміни, бо й ш в нас сильно ствердло. Цікаво, що тут ці -о та -е зв'язали з наголосом.

Мешканець. Бенетинг мене слово „мешканець”, бо в такій формі воно вживається й у мові польській. Це слово часто доводиться писати в метриках: мешканець села такого то, те саме й по-польському. Чи не можна б уживати: житель, жилець, житець, жилиця. Порадьте. 24-IX. 1938. М. Березне, о. М. Бухович.

Р. S. Російсько-український Академічний словник на старе „житель” дає такі українські слова: житель, жителька, житіць, мешканець, мешкавиця, мешканка. Про походження слова „мешкати”, відомого в нашій мові з XIV-го віку, див. РМ. 1936 р. ст. 471.

Наголос (Лесь Дичук). Літературний наголос: тюрма, але: всі тюрми, мёртвий, мёртва (а не мёртва), зно́ву (а не: знову́), по́хід (а не: похід), спо́вніть (а не: сповніть).

Назва по батькові (Лесь Дичук, Рашків). В літературній мові прийнято, як то було в нас завжди й удавинину: Іван Михайлів, а не спольська: Іван, сін Михайлів.

Нарód, наро́ду (Лесь Дичук). Тепер прийнято писати тільки народу, а не: народа. У нас чимало слів не змінюють свого о на і, напр.: за́кон, наро́д, словни́к, див. про це РМ 1933 р. ст. 307-310. Навпаки, вживаємо тільки листопа́д, а не листопаду, див. РМ 1993 р. ст. 64.

Па́гóрок, пагі́рок (суддя Яр. Марків у Бу-

ча́чу) вільно вживається в українській мові й добре в ній знає поруч із словами: го́рб, го́рбо́к, го́рбик. Слово па́гóрок знають всі наші кращі словники.

Побу́дка (суддя Яр. Марків) — часто вживає слово. Академічний Рос.-укр. правничий словник 1920 р. на ст. 124 рос. слово „побуждение” перекладає: побу́дка, побуд, спону́ка, спонука́ння. Те саме бачимо й по інших словниках, напр. у сл. Шумлянського.

Тлумачи́ти (суддя Яр. Марків у Бу́ча́чу). Звичайно в нашій літературі вживаються слова: переклада́ч, перекла́д, переклада́ти. Але з давнього часу відомі в нас і слова: то́мáч, то́мáчити; це остання набуло в нас ще й значення: вияснювати, показувати. Словник Іванницького й Шумського, складені головню за словником проф. Є. Тимченка, в т. II на ст. 7-8 подають: тлумачи́ти, перетлумачи́ти, тлумаче́ння. Ці останні форми часті в наддніпрянській живій та літературній мові, а що вони мають польську форму, то їх ліпше оминати, — вживати: переклада́ч.

Удо́водня́ти (суддя Я. Марків у Бу́ча́чу). Слово „удоводняти” звичайне в західньоукраїнських говорах, може й від п. udowodnić. В літературній мові звичайно вживають: дове́сти, доводи́ти, або — до́казува́ти.

Щу́плый (суддя Яр. Марків у Бу́ча́чу) — загально знає й уживає в Придніпрянщині слово. Пор. ув „Енеїди” Котляревського: Був на одьоті хуторок, було в нім щупле будування. Словник Б. Гріценка дає: Щуплий колосок, щуплий чоловік. Визначає: Худий, тонкий.

Який — що в пояснювальних реченнях (суддя Яр. Марків у Бу́ча́чі). В пояснювальних реченнях звичайно вживаємо *що*, але бувають випадки, коли ліпше вжити *який*. Найчастіш це буває в одних трьох випадках: 1) При двох чи кількох *що*, щоб уникнути немилозвучного накопичення *що*, ліпше вжити *який*. 2) Коли в головнім реченні є займенник той, такий і т. ін., то в пояснювальнім можна часом ужити *який* (а не *що*). Напр.: Він бачив такі дива, яких ніхто не бачив. 3) Коли говориться про якусь якість, тоді вживаємо частіш *який*, а не *що*. Напр.: „Марія ж обрала найкращу долю, *яка* не відбереться від неї” Ів. 10. 42. Думка, *які* треба вживати тільки *що*, неспорозуміння, — в деяких випадках уживаємо й *який*.

Дописи Прихильників рідної мови.

„Рідна Мова” в Карпатській Україні. Думаю, що нам треба всі свої сили повернути на скріплення майбутнього джерела нашого воскресіння. Чи не годилося б перевести до Хусту „Рідної Мови” або бодай заснувати там її відділ? Справа мови мусить бути вирішена в Карпатській Україні не тільки під кутом: українська чи ресейська, але й під кутом: соборна літературна чи регіональна. І саме „Рідна Мова” могла б стати тут вирішним чинником. З. ХІ. Проф. П. Кривовосяк.

Виконаймо свій обов'язок. Знаючи Вашу тяжку й відповідальну працю для українського народу, постановив і я стати Вашим передплатником. Приходжу до переконання, що тільки той може дивитися байдуже на Вашу мовозлисту працю, кому не стоїть на душі розвиток української літературної мови. Маю на думці тих інтелегентів та робітників пера, що й досі не відгукнулися на Ваш заклик допомогти Вам. Я й себе зачисляю до тих байдужих людей. Бо хоч я й читав Ваш часопис, користав із Ваших книжок,

мовних порад та розповсюджував їх всюди, все-таки мучила мене думка, що я мушу таки сам стати Вашим передплатником, а згодом приєднати Вам якнайбільше передплатників, бо тільки тоді Ви зможете вести далі свою роботу. Не буду розписуватися, Паве Професоре, що за велику працю даєте для добра українського народу, що за широку й пусту прогалину виповнила „Р. Мова“ на полі української культури, — на це маєте тисячі доказів і подяк, так що я вже не маю що додати, ні відняти; одне Вам скажу: без Вашого часопису та без Ваших праць ми осталися би сиротами. Ті великі томи книжок, що Ви їх даєте нам, напевно будять подив. І де в Вас береться стільки сили та часу? Зате вірте мені, Паве Професоре, що український народ ніколи не забуде Вам Вашої діяльності й Вашої невсипущої праці на полі української культури. Це не той „великий патріот“, це не „гордий міністер“, ані „страшний професор“, — це людина, що відповість навіть малій дитині. Це людина, що не пускає своєї енергії на непотрібне розбиття найбільшої Ідеї, але скупчує всі свої сили й здібності, щоб той безодолений народ з'єднати бодай у мові. Чи ж мало доказів? От, хочби найбільш болючий, — утрата катедри в Університеті, потім Ваша пок. Дружина, та ін. Все це кажує, що Ви дійсно стали на сторожі Великої Ідеї. Отаким людям в нас мало, дуже мало, і тому я Вас так шаную, як рідного батька й учителя. І ми всі Вас шануємо, а ще більше чужі. Різьбіть же далі нашу визвольну казку до переможного кінця! Прийміть, Паве Професоре, цих моїх кілька слів, кинутих назустріч Вашій мозольній праці. Вибачте мені, що я, як галичанин, може поробив тут багато гріхів супроти соборної літературної мови. Пишу до Вас зо широкого серця, а Ви так і прийміть мої слова. Поки ведемо працю, ми все з Вами й оставемось вірні їй, а будемо такими, якими нас виховав Ваш часопис. Жовтень 1938 р. З глибокою до Вас пошаною Лесь Дичук.

В рідномовній справі. Добре було б, щоб у РМ вживати якнайменше чужих слів, і якнайчастіше заступати чужі слова своїми, бо ж РМ читав широкий загал, — нехай же буде вона всім доступна. — Чи не добре було б, щоб Ви перенеслися в Редакцію до Львова? Тут же наші письменники, видавництва, вони краще пітримали б Вас. і Ви були б ближче до нашої культурної праці, а це було б добре для обох сторін. — Прикро нам, що наші мовознавці не годяться й досі з собою, один пише так, другий пише інакше, один пише інійший, другий инійший, а тре-

тій инійший. Добре було б, щоб усі наші мовознавці з'їхались і до чогось договорились, і стали вже раз творити соборну літературну мову. Коли мовознавці не годяться між собою, що ж має робити загал? — Віддавна думав я про літературний додаток у РМ, а тепер дуже добре, що РМ став й журналом теорії літератури. — Не відразу Київ збудований, — наші письменники помаху таки навчаться соборної літературної мови, бо ж не святі горшки ліплять. — Вкінці бажаю Вам багато сил у цій тяжкій праці, зичу Вам довгого життя — народові нашому на користь. Продовжуйте свою працю, хоч не раз і невдячність чуєте від своїх земляків, зате працю Вашу загадають будущі покоління, а Ваша особа буде прикладом, як можна — навіть із утратою майна та здоров'я — провадити корисну працю й твердо стояти на сторожі найбільшого майна нашого народу — слова. Рашків, 1938. Лесь Дичук.

Дякую Вам за Вашу невсипущу й цінну працю — „Нашу Культуру“ та „Рідну Мову“ та за цінний і великий Ваш труд: „Повстання азбуки й літературної мови в слов'ян“, Ваш цінний вклад у нашу літературно-наукову скарбницю. Після Буслаєва й Потебні, що їх я студіював зямолоду, Вашу працю я перечитував, з захопленням вертався й знову читав багаті наукові матеріали старанно уложених сторінок Вашої дорогої книжки. Юрково, 22.IX. 1938. Проф. В. П. Дорошенко.

Від довшого часу читаю „Рідну мову“, й дуже вона мені подобається, бо я цікавився життям мови та словництвом. 10.VII. 1938. Осташівці. Богдан Попович.

Хоч „Рідна Мова“ без мистецької обгортки й без ілюстрацій, — як дехто скаржитися, — а проте для мене вона дуже вартісна. Я зрозумів, що „Рідна Мова“ для мене — це школа. Челядник малярський Осип Мельник.

Я дуже задоволений місячником „Рідна Мова“. Я завжди лякаюся своїй думки, яка часом промайне в мене, щоб РМ не спіткала така доля, як „Нашу Культуру“... Мусимо всі допомагати РМ, щоб цього не сталося! Усім співробітникам РМ та Вам бажаю доброго здоров'я. 29.VIII. 1938. М. Мельничук.

Побажання. Високодостойному Редакторові „Рідної Мови“ послаю найкращі побажання всього гаразду в його науковій праці на рідному українському полі. Нехай Господь побагословить усім добром! З християнським привітом М. Гаті й. Краків, 4.VIII. 1938.

Словничок Жовківської мови.

скап — місце, що на нього скапуює з даху дощ, рівчак
скапуріти, скапцаніти — збідніти
скиміти (напр.: с. зуб) — боліти,
шарпав біль
скұрати — скористати
сліпак — світачка

сліпати — працювати при темному світлі
смотріти — мацати
смерком — ввечері
сокотати — блати
сомлячий — зморений сном, сп'ячий
сблух — немилый запах

сполудня — пополудні
сповисити собі — завадитися
старка (на молоді — „кожух“ на молоді)
стєльмах — колодїй
стєрви — коні
стіжїти — спішитися з роботою
стєгга — стяжка (з польського)

страшно (дорого) — 1. дуже, 2. страшно
стругати юра — плести небелиці, говорити вправду
сушеня — сушені, покрайні овочі
сыра — сир із першого звареного молока від отеленої корови
тамка(й) — там
тєльбух (у корови) — живіт
тєньгий — великий (з пол.)
теребух — недоспійлий овоч
терміття — конопляна плоть, стерта
тіцько — тільки (о, тільки — о, стільки)
трасовина — 1. невисихаєне багно, 2. мотоцикель, велосипед
трасянка — трясена солома
трїня — опилки прирізанні дерева
тутка(й) — тут
файдати — розкидати жужмом
файний — гарний
фєвник (нім. Pfennig) малий хлопчина
ферлядуюк (діставим до суду) — візвання (нім. Vorladung)
ферфляша — полева пляшка (нім. Feldflasche)
фєст — сильно (нім.)
фіятися — віятися, війнутися
фіштрон — рибний тран (нім. Fischtran) до шмарування взуття, жир
фөрвиц вперед (нім. vorwärts)
фурт — постійно (напр.: фурт говорить)

хамєруватий — химерний, дурнуватий
хїмородь — місце, їніколи неосаяєе совцем
хлань — безодня
хлющ (напр.: змокнути, як х.) — дуже змокнути
хметєлїння, картошлїння — сухе картопляне бадилля, картоплїня
ховпїль, ховпєлї — вітри на самотї під селом
ховстїть (вітер) — шумить
хойцї (в дит. мові) — ходи
храбўст — капуста листиста, без головки
храмати — кульгати
хравцуватий (в злостї), хрїяца — пранці
христїяний (таж то христїянин, не худоба) — людина
цїпка — крапка
цїмало — багато, чимало
цўбмати (в дит. мові) — цілувати
чєкаї — вступиєся
чєлядь — родина (в них велика чєлядь), багато осіб
шїйка — шанька
шїрга (пор. поль.: szaruga) — дощ, що всюди засїкає, дощ під час сильної бурї
шїргати (ногами по підлозі) — шурати
шїстати (грїшми) — тратити, марувати

шварготїти — говорити в незнайїй мові
швєндатїєся (пор. нім. schlendern) — вєштатїєся, блукати
шємрати — шєптати
шєпєлїявий — людина, що не вимовляє а, ш, щ (тїльки с)
шїбати (вітер шїбнує) — 1. протягом віяти, 2. (шїбнуло го) — обвіяв його вітер, зловив протяг
шїкїрноти (тихо, що й мужа не шїкорне) — ворущитїєся, забренїти
шкарїдний — бридкий
шкрїби — старї чоботи
шлїбїя (з нім. Schlafbank) — розкладанє лїжко
шмїят — плаття
шяурїгати — забрудити, пом'яти
шолїпати (напр. миша) — шорхотїти
шпарувати (з нім.) — ошаджувати
шпрїха — шпїця
штїйравт (нім. Steueramt) — податковий уряд
штуба — перша класа
шїгїлий (маю шїглого гроша) — одивокїй
шїпїра — било цїбулі
юкавцї — мешканцї сїдїних околиць Равшїяни, що вживають ю замість її
ябїдник (пор. рос. ябедник) — вахаба, збиточник
Григїр Колодїй.

Передплачуйте »Рідну Мову“ на 1939 рік!

1. „Рідна Мова“ в 1939-м році.

„Рідна мова“ в 1939-м році, в сьомім році свого існування, принєсе багато статтей для вивчення найголовнїшої науки мовознавства — складвї. Проф. І. Огієнко друкуватимє в кожному числї РМ окремї складнєві статтї для всєбічного вивчення українського речєня.

„Рідна Мова“ в 1939-м році дасть на своїї сторїнках дуже багато найрїзнїшого практичного матерїалу для вивчення української соборної лїтературної мови.

Хто хоче навчатїєся добрї української лїтературної мови, хто хоче пїзнати історїю своєї рїдної мови, хто хоче довідатїєся, як де говорить український народ, той ковче читатимє мїсячника „Рідна Мова“ в 1939-м році.

Життя слів друкуватимєтьєся частїше. Воно покаже кожному, як живе наша мова, як творятьєся слова. „Життя слів“ мусить читати кожен інтелїгент, особлїво вчитель.

Велику увагу зверне „Рідна Мова“ в 1939-м році на рецензїї нових мовознавчих праць та на огляд мови наших видань.

Відповїдь на запити Читачів. Даємо відповїдї на мовнї запити всїм, але проси-

мо не ставити бїльше трьох запитань; на відповїдь конче додаватьє поштового зячка.

Твори красного письменства друкуватимутьєся на сторїнках РМ з мовними вїяснєннями, а це дасть змогу кожному практично вивчати свою лїтературну мову.

Статтї в теорїї словєсностї дадуть Читачам РМ матерїал для глїбшого пїзнання технїки лїтературного твору.

Граматично-стїлїстичний словник української лїтературної мови, нова праця проф. Ів. Огієнка, буде друкуватїєся на сторїнках РМ 1939-го року, а це дасть Читачам дуже багато практичного матерїалу, потрібного для вивчення нашої лїтературної мови.

Премїї для передплатників. Всїм передплатникам РМ в 1939-м році буде вислано по значно знизєній цївї двї книжки, працї проф. Ів. Огієнка 1) На сторїжї слова, збірник статтей на загальнї рїдномовнї темї, і 2) Складня української мови, частина треття: Словосполучєня й речєня.

2. Умови передплати.

Передплата на РМ й далї аоставьтєся без змїни, цєбто: 6 зл. річно, 3 зл. пїврїчно, 1'60 зл.

чвертьрічно. Для Європи — 8 зл. річно. Поза Європою — 2 дол. річно. Для Чехословаччини й Угорщини — передплата крайова. За зміну адреси — 30 гр. Сердечно просимо наших передплатників по змозі присилати повну річну передплату на адресу: Warszawa 4, ul. Stalowa 25 m. 10. Передплату можна вносити або на РКО ч. 27110, або на розрахункові перекази ч. 6 (Warszawa 4). Посилаючи гроші, квяче зазначаєте, на що їх призначаєте.

Передплату з-за кордону можна присилати й міжнародними поштовими значками, якщо не можна прислати грошми. Значки ці дістанете на кожній пошті.

Передплата РМ для Румунії дозволена урядовим розпорядженням: Aprobata pentru intrarea și răspandirea în România conform adresei subsecretariatului de Stat al presei N 1634 din 4 martie 1933. Передплату для Румунії приймає Prof. Joan Vasselașco, Cernăuți, Strada Șevcenco N 1, România.

Довілі „Бібліотеки Рідної Мови“ для Румунії виданий 13 жовтня 1933-го року, ч. 6902.

До наших передплатників у Бразилії. Повіdomляємо, що представником нашого Видавництва в Бразилії є п. Семен Кравченко (Praça Hercilio Luz Nr. 6, Porto União, Sta Catharina), до якого треба звертатися в усіх справах „Рідної Мови“.

Передплатників із Канади й Америки сердечно просимо не залягати з передплатою й поспішити відовити їй. Дуже просимо не посилати передплати через якісь українські товариства, але просто до вашої Адміністрації поштовим переказом або порученим листом. Не посилайте передплати в простому листі!

Виправлення рукописів. Редакція „Рідної Мови“ приймає виправлення рукописів для друку й провадження корект. Умови — листовно.

Кольпортерів енергійних шукаємо для поширення „Рідної Мови“. Разом із заробітком, прислужитесь і розвою культури рідного слова. Відгукніться!

Передплачуючи „Рідну Мову“, допомагаєте тим розвиткові культури української мови.

Кожен український інтелігент, кожен гімназист і студент, кожна українська родина — мусять передплачувати „Рідну Мову“.

Кожен мусить добре знати свою рідну мову й знайти хвилину часу для читання „Рідної Мови“.

Пам'ятайте, що „Рідна Мова“ існує тільки з передплати.

Пам'ятайте, що „Рідна Мова“ — це наша незалежна рідномовна наукова установа, що існує тільки з передплати.

Допомагаючи „Рідній Мові“, ви тим самим допомагаєте й розвиткові своєї літературної мови.

Адреса „Рідної Мови“: Warszawa 4, ul. Stalowa 25 m. 10.

РКО „Рідної Мови“ ч. 27110.

Відповідь на запити по всіх справах даємо тільки тоді, коли на те прислано поштового значка. Хто не прислав поштового значка на відповідь, тому не відповідаємо.

3. Приєднайте нам нового передплатника.

Голос святого обов'язку до всіх Передплатників „Рідної Мови“. Матеріальний стан „Рідної Мови“ дуже немісний, а між тим мусимо збільшити розмір цього єдиного в нас рідномовного органу. Тому негайно, навіть сьогодні всі передплатники й читачі „Рідної Мови“ мусять виявити мінімум нашого чину: кожен передплатник „Рідної Мови“ нехай приєднає бодай одного нового передплатника (і не сміє бути спокійний, доки цього не зробить) та візьме з нього слово честі, що він зробить те саме! Варшава, передплатник В. Дитель.

Обов'язок кожного передплатника РМ — повести широку агітацію за свій рідномовний журнал і кінце приєднати йому бодай одного нового передплатника. Не занедбуйте цього свого обов'язку й негайно його виконайте! Приєднання нових передплатників дасть змогу журналові легше й спокійніше виконувати свої обов'язки перед читачами.

До наших українців. Сердечно просимо всіх наших українців, що викладають українську мову по школах, поширити РМ серед своїх учнів за значно обниженою ціною. Заохочуйте учнів читати РМ, а це потягне збільшення знання рідної мови не тільки їхнього, але через них і ширшого громадянства.

До Читачів „Рідної Мови“. Знаємо, що „Р. Мова“ має дуже багато Читачів, що не передплачують цього журналу. Звертаємось до них із сердечним проханням: запаліть Видавництву бодай тим, що негайно приєднаєте нам хоч одного передплатника.

До Прихильників „Рідної Мови“. Сердечно просимо всіх наших Прихильників кінце подобати про приєднання нам нових передплатників!

4. Поплатіть нам борги!

Боржників РМ і взагалі наших видавництв просимо якнайскоріш поплатити свої борги. РМ, бажаючи якнайширше розповсюдити рідномовні ідеї, не докупає своїм передплатникам частими нагадуваннями про їхні борги, але це накладає обов'язок і на передплатників не забувати про свої обов'язки супроти журналу, а тим самим дати йому змогу нормально виконувати свої обов'язки. За шість літ нашої праці передплатники завинили журналові таку суму, що ми могли б подвоїти розмір свого місячника, якби нам поплатено заздалегідь!

Боржників із Карпатської України, Канади й Америки, що надто багато наборгували, сердечно просимо якнайскоріш поплатити свої заздалегідь Видавництву!

До боржників „Рідної Мови“. Із сумом довідуємось, що багато передплатників „Рідної Мови“ нічого не платять... Акуратно одержують „Рідну Мову“, читають і... не платять... Особливо вперто не платять передплатники з Карпатської України, Канади та Америки. Борг передплатників „Рідній Мові“ надзвичайно великий, а через це заборжило Видавництво й Друкарні. Усе це руйнує журнал і не дає йому змо-

ги стати на ноги. „Рідна Мова“ — це не політична газета, не партійне видання: це Видавництво культурне, надпартійне, всім нам потрібне — це Видавництво всенародняє. Ми не сміємо валити його своїми руками. Звертаємось до всіх боржників „Рідної Мови“ з гарячим закликом заплатити всі борги Видавництву до Нового Року. Коли ж хто того не зробить, просимо

Адміністрацію „Рідної Мови“ оголосити друком список боржників, що тим самим руйнують так усім нам потрібне Видавництво. Нехай громадянство знає своїх руйників. Варшава. Гурток персидлатників.

Боржників із Карпатської України в нас особливо багато, надто з учительства, — просимо їх якнайшкільше полатити свої борги!

ЗМІСТ

шостого річника »Рідної Мови« за 1938 рік.

I. Показчик авторів і їх праць.

1. Барагура В. м-р: Як навчати правопису 109-112. Ціль, обсяг та метода навчання граматики в школі 149-156. Ідея й форма літературного твору 207-214, 245-252. Психологічні основи успіху літературного твору 293-300, 361-368.

2. Бугера І. о.: Лемківський словничок 139-142.

3. Велигорський І. проф. д-р.: Мова в творч. М. Черемшини 57-64, 127-134.

4. Ю. Вухналь: Трудовий день комсомольця Федька Гуски 35-40. Як Федька Гуску в театрі качали 87-90.

5. Гордінський Яр. проф. д-р.: Повість у Радянській Україні 281-286, 319-326.

6. Г. А.: Поезії 87. Забуття 235-236.

7. Грабина А. проф. інж.: Висок-доземидя 83-84. Промужність 437-438.

8. Грицак Є. проф. д-р.: Особові імена учнів Перемиської української гімназії 21-26, 73-78. Назвукові букви українських прізвищ 469-476. Статистика наголосів в українській мові 519-522.

9. Герета Ол. о.: Ісповідник-визнавець 287-288. Чепурня 349.

10. Дашкевич-Горбаський В. ген.: Історичний підклад різних назв території України та її корінного населення 227-232.

11. Дичук А.: Рідна мова, поезія 525.

12. Задурович М. і О.: А ми радіємо, що „Рідна Мова“ виходить 39-40. Рідної мови треба вчитися та вчитися 397-400.

13. Зленко П.: „Тиждень“: „Повстання азбуки й літературної мови в слов'ян“ І. Огієнка 237-238.

14. Ічнійський М.: О, взяло, взяло 235-236.

15. Кобилянський Б. проф. д-р.: Кілька уваг до сучасної часописної мови по цей бік кордону 401-408. Народні метатези, деформації та скорочення в словах своїх і чужих 459-462. Ще в справі назви „Слова о полку“ в сучасному 501-504.

16. Кобляк В.: Слово „пін“ у Галичині 293-294. Назви по батькові 383-386.

17. Ковалик І. м-р: Назалізація приголосних в українських говірках, м'якопіднебінні уподібнення 223-228. Наворотні дієслова типу „ломати“ в світлі будови української мови 425-430.

18. Коковський Фр. д-р.: Назви народніх одягів у Карликові 137-138.

19. Колодій Гр.: Словничок Жовківської мови 139-140, 533-536.

20. Колодубець М.: Рідної мови треба завжди навчатися 177-178.

21. Коровидький Ів. м-р.: Мовознавство в виданні „Літературная Енциклопедія“ 169-174.

22. Королів В. д-р.: Мертві, вперед! 11-15.

23. Кривоносук П. проф.: Недуги мови: 5. Глухота 159-160, 6. Німота 160-162, 7. Афонія 379-384, 8. Приріст язика 521-524, 9. Афонія 524. Із словного засобу с. Воскресінця на Покутті 237-238. „Рідна Мова“ рказала національну дорогу в рідній мові 279-280.

24. Крмач С.: Приказка, пословиця чи прислів'я? 287-288.

25. А. В. М.: „Повстання азбуки й літературної мови в слов'ян І. Огієнка 527-530.

26. Лиснянський Б.: Колись 233-236

27. Лисько З. проф. д-р.: Нижанківський 235-236.

27. Марків Яр.: Старослов'янська азбука та мова 419-426.

28. Мойсяк Ів.: Віддатися 44-46.

29. Обідій М.: Розгнівана земля 433-436.

30. Огієнко Ів.: І. Складня української мови, частина друга. Слона поза реченням: 1. Встановлення слова й речення 25-27, 2. Вигук 27-32, 3. Вигуків прислівників 32-34. Будова речення в поетичній народній мові: 1. Частки в реченні 52-56, 2. Частки на початку речення 56-58, 3. Подвійні члени речення 97-104, 4. Повторення членів речення 104-108. Післямова 179-183. Пояснення скорочень 183-186. Частина третя: Речення й його будова, А. Словосполучення: 1. Парування слів у реченні 193-196, 2. Згода слів у реченні 196-200, 3. Головні типи згоди 200-208, 251-266, 4. Дночленні неузгоджені речення 301-303, 5. Керування словами в реченні 303-305, 6. Прилягання слів у реченні 305-306, 7. Лад слів у реченні 306-312, 8. Головні типи словосполучення 312-318, 367-380, 409-420. Б. Речення просте: 1. Речення за їх змістом 461-467; а. Речення оповідне 467-468, б. Речення перече й подвійне заперечення 505-509. II. Складня в до складі: Складня галицьких письменників 15-22. Сучасна літературна мова Наддніпрянської України 63-74. Складня недовідавання західноукраїнських письменників 155-158. Сприкметня.

ковані дієприкметники в сучасній літературній мові 291-296. III. Стилiстично-синтаксичні нариси: 17. Учень 145-146, 18. Зараз-тепер 146-148, 19. Мчати-мчатись 148-150, Історія слова „піп“ 289-294, „Крокодилові слъози“ 395-396. IV. Життя слів: 39-43, 133-138, 347-350, 395-398, 439-444, 525-528. V. Мова в нашій пресі: 435-438, 487-490, Мова цоденника „Діло“ 515-520. VI. Досліди над св. Письмом: Давньовврейська поезія 213-224, 267-276, Адам, мовно-теологічний нарис 325-330, Єва 348, Вимова давньовврейських біблійних імен 337-346, 385-392, Непорозуміння в перекладах св. Письма 353-362, 431-434, Ономастика і топонимістика в Мойсеевій Книзі Буття 449-458, Спокушати — соблазнити 475-484, Верблюд і ушко голки 497-502. VII. Переклади: З первопочинів світу, 1 і 2 розділи Книги Буття 111-120, 3 Книги Псалмів, 1, 3, 6, 20 і 42-43 Псалми 391-396. VIII. Різні: Головні вимоги від літературного твору 77-84, Мова „Наймишки“ Т. Шевченка 85-88, Багатомовна конфіскація 187-190, Англія в уяві москвинів ХVІІ-го віку 345-346, Коли охрищено Україну 401-402.

31. Огієнко А.: Етимологічно-семантичний словник української мови в „Рідній Мові“ 1933-1937 рр. 489-494.

32. Цянькович Ів. проф. д-р.: Звідки назва Січ 83-86, Тмуторокань 235.

33. Редакція: Термистим шляхом, п'ятиліття „Рідної Мови“ 1-6. Анкета про „Рідну Мову“ 5-6. „Наша Культура“ тимчасово не виходить 5-10. „Рідна Мова“ стає журналом і літературним 285-288.

II. Показчик загальний.

Зіркою * позначено слова, що в „РМ“ подано походження їх або їхнього значення. Слова не вживалися вжито в дужки (). Цифра показує сторінку „Рідної Мови“ за 1933 рік.

а 314. *Аараам 456, агітація за кого (ким) 66, *Адам 325-30, аж поки не 508, акрібія 79, акростих 271, *ахилуа 389, алітерація 273, -альний 243, аматор-любитель 531, амнезія 381, анаграма 272, анадиплова 271, анаколута 274, анартія 382, аві 509, Антоній Б. 404, архайми 517, афе́мія 382, афазія 379, афівія 524.

б, би 415. *бабине літо 46, бараболя 399, *бджола 351, безпідм. реч. на -ться 18. 157, 496, Бирчак В. 81, Біблія 98, бо (що) 157, болить меві (меве) 20, Бугера І. 265, *бурдюк 459.

в- 66, в (на) Україні 404-5. 488. 519, в (на) Карпатській Україні 488, *Вавилов 451. 457, *ведмідь 461, Велика Україна 191, взаємний (взаїмний) 189, *ви 203, вигуки 32, вид дієслів 17. 158, висок-доземний 83, вихованець (питомець) 519, (вицідуватись) поділуватись 17, від 72, (від-датися) 44, вождь 531, воєк (жовнір) 43, вставні слова 27, -вший 19. 243.

г- 66, г-г 344, галицький вплив у мові 71-2, *Гедеон 454, говори укр. 237-8. 348, *Гомора 387, грецизми 459, Грицай О. 487, *гуцул 60, гуцульський говір 57-64. 127-134.

г-г 344-5, Гренджа-Доносский 155-8. да 52. 56-7. давальний учасництво 64-5, давніше (раніше) 71, *Дан 455, демарш ч. р. 487,

34. Рішко М.: Молитва 235-236.

35. М. Слобода: „Рідне Слово“ 91-92.

36. Ставканинцев А. о.: Мадярами на Закарпатті 333-338. Місцеві закарпатські слова 349-350.

37. Степін Ів.: У рідній справі 173-178.

38. Тихий Фр. проф. д-р.: Замітки до лемківського словника 265-268.

39. Українка Леся: Чотири поеми, з мовними поясненнями І. Огієнка: 1. Ізоolda Білорука 161-168, 2. Про велета 231-234, 3. Що дасть вам силу 329-334, 4. Віла-посестра 483-486, 513-516.

40. Учитель: Про „Рідну Мову“, анкета 437-440.

41. Филіпчук Ів. проф.: Зробіть „Рідну Мову“ журналом і літературним 285-286.

42. Ф. А. Тридцятиліття наукової праці проф. Ів. Огієнка 347-348.

43. Ч. А.: „Повстання азбуки й літературної мови в слов'ян“ І. Огієнка 189-190.

44. Черкасенко С.: Лицарі на спочивку, оповідання 119-128. Теж авторитет, вірш 475-476.

45. Чернова Ол.: Про мовні засоби М. Обідного, здрібнілі слова в нашій поезії 275-278.

46. Шевченко Ів.: Молитва, поезія 345-346.

47. Шклякня Ів.: Не гарно так робити 91-94.

48. Щербинський Д.: Ясень 237.

Відповідь на запити наших Читачів 189-192, 351-352, 399-400, 495-496, 531-532.

Дописи Прихильників рідної мови 93-96, 191-192, 237-240, 351-352, 399-400, 531-534.

Рідномовні замітки 43-46, 95-96, 235-238, 287-288, 349-352, 443-446.

діа́чівна 399, дієприкметники 19. 241-6. 517-8, дієслівні види 17. 158, доземця-висок 83, Думи 101, *душа 432, душо-душє 531.

*Есав 454, е 17, *Єва 348. 453. 327, *Ефрем 455.

ж, же 414, ждати кого (на кого) 20. 157, жести 464-7, жівка 452, Жовківський словничок 139-40. 533-6, (жовнір) воєк 43, жоден 508, Журба Г. 250.

за — по 66, завжди-завше 352, Закарпатські слова 348, за нього (ним) 66, закляти чим (на що) 20, залепення подвійне 505-9, *зараз-тепер 146-8, зв'язка в 17, згода слів 196-208, здрібнілі слова 275-8, (зі) із, з, зо 72. 519, *зідхати 67, знати 30, знахідний на -в 18. 65-6, зв. живої істоти 352.

і 314, Іван 22, ідея літ. твору 80-2. 207-14. 245-52, *Ізмаїл 455, *Ізраїль 454, *іа, іа 389, імена особові 22. 73-8. 453-4, іменники збірні 206-8, інверсія 308-9, інтонація 309.463-4. 509-10, *Ісак 454, ісповідник 287, *Ісус 343-4, -іший 67, й- 66, *Йона 343. 454, Йордан 343, Йосип 343.

*Кайя 453, картопля 399, Кедри І. 404, керування слів у реченні 303-5, Києва 67, -кий 243, кілька (пару) 488, Клев 404, Кобилянська О. 82, collectiva 206-8, Косач Ю. 81. 404, Кравчук М. 481, *краявин 400, *крокодилові слъози 395.

*Лаван 454, лад слів у реченні 306-18, *Ла-

зар 456, Лемківський словник 139-42. 265-8, Леонтович Р. 15. 107-8, лиш 415, літературний твір 77-84, *літо бабине 46, любов до 487, людина 451.

мадяризи 333-8, Малороссія 227-32, *мамрійський 387, *Мелхиседек 456, мешканець 531, *ми 204, -ий 243. 244, (мимоходом) 517, міміка 464-7, множина величости 201-2, м. шани 202-6, мова дитячих видань 408, м. поетична 81, море 451, Мосенда Л. 81. 96, *мчати, мчатися 148-150.

(на) в Україні 404-5. 488. 519, (на) в Карпатській Україні 488, наголос 444. 495, 519-29. 531, я. логічний 309, *надхнений 67, назви одягів 137-8, назовний присудковий 18. 436, (налог) 518, (нараз) 72, народ 531, *Натан 456, *Нафтаї 455, не 107. 414, не з родовим відм. 156. 455, не зо західним 129, небеса 451, (невиносимий) 19, нерукотворний 96, *Нижанківський 235, -ний 243, ні 509, вісеські позички 130, -ня 157, во 415, *Ной 455.

о > і 66, Обідного мова 275, обняти 518, обрзання 95, Огіенко Ів. 23. 25. 73. 74. 91-4. 127. 141-4. 187-90. 238. 265. 347. 408. 419-26. 445, Огієнкова Д. 93. 4. 287, од 72, одієм ч. р. 487, одягові назви 137-8, ой 52. 55-56, ономастика 449-56, -онуті 20, *оратель 236, Ордіський С. 82, орудний місця 65, *отаман 459.

пагірок 531, пальчатки 46, пан 205, *папа 289-94, паралелізм 103-4. 219, парафазія 381, (пару) кілька 488, Парфавович С. 80. 82, *педагог 39, (перевести) провести 519, переглядяться між собою 489, (питомець) вихованець 517, підмет числівниковий 16, *піп 289-94, по 65, по = за 66, по- 251-7, побудка 532, повітря 44, повторення членів речення 104-8. 271, поки не 508, половізіми 131. 406. 487-9. 518-9, порівняння 267-70, *посідаці 41, *посмужність 437-8, (постепенно) 517, *потакувати 41, потоп (потопи) 435, *пранці 41, приглядатися до чого 20, *привмний 42, приказка 44. 287, прикметник одного кореня з іменником 130, *прилічків 42, *присібо 42, прилягання в реченні 305-6, прислівники вигуків 32-4, прислухатися до 20, присудкова зв'язка в 17, присудковий назовний 18. 436, присудок подвійний 99-101, *пригача 42, *причинна 43, *прищ 133, прізвища 469-76, про (о) 400, *проніяція 43, *промінь 43, *прохвост 44, *прошати 133, Псалтир 98. 213-24. 267-76. 391-6, *птахи небесні 134, *пуття 135.

р (pp) 387, *раз 135, (раніше) давніше 71, *Рахель 454, *Ревека 389, рефрен 272, речення 461-8, вставні речення 27-32, р. народне 49-58. 97-108, р. стягнене 258-61, слова поза реченням

25-34, Решетука 250, рід чужих слів 487, *робо-та 136, родівник 127, родовий відділення 66, *рожа собача 136, *роздабарювати 136, *розмаїтий 136, *розпаошитися 136, *розпусна жінка 136, *рік 135, російська вимова 95, *Рувен 455, Рудницький Яр. 444, Рудницький М. 402, румунізи 131, русизми 66. 69-71. 517-8, Русова С. 404, *рута 136, *ряса 137.

Савчук Р. 81, *сад 347, Самчук У. 250. 404, *Сара 387. 456, Сараво 495, *сваволя 347, *свідчити 348, *сволок 348, *синкрізм 348, сивоніми 97-9. 221, *сіножать 349, *Січ 83-6, *скажений 395, *ти сказав" 20, скорочення слів 69, *скот 395, *скотинця 396, гра слів 273, *слобода 396, слова нові 67-8, сл. с. Воскресінець 237, сл. поза реченням 25-34, словацько-українська спільнота 265-8, словник гуцульський 130, словник жовківський 139-40. 533-6, словник лемківський 139-42, словолод 306-18. 367-80. 409-20, словосполучення 193-208, *слов'янин 397, слуга 205, Смолян Ю. 404, *смукот 398, *соблазяти 475-84, *совіт нечестивих 357-9. 439, *солецизм 439, *сорок 439, *союзник 440, *спасибі 440, співчувати кому 20, *сповідати 440, *спокушати 475-84, *Стамбул 440, *старець 440, *статок 440, стерегти хату 20, стиль 131-4, *стиль 441, *стлумити 442, *стосувати 442, *страва 442, стріляти 442, ступені порівняння 67, *субота 442, *суд 442, *супруг 442, сфінкс ч. р. 487, (зошит) сшиток 72, -ся 19, 157.

та 51-4, та й 50-1, такий (так) 17, *талан 525, там 55-6, *тато 525; твір літературний 77-84, див. ідея, форма; термінологія куховарська 46, *тесляр 525, *ти сказав" 20, *тиждень 525, -тий 244, тумачити 532, *Тмурокань 235, той (цей) 18, тому (тому назад) 66, топономастика 456-8, тушити 46, -тсья в безпідм. реч. 18. 157. 496.

Українсько-словацька спільнота 265-8, удоводняти 532, *учень 145-6,

Філіпчак Ів. 77-84. 349, форма літ. твору 80-2. 207-14, 245-52.

*Хавва 453, *Хая 453, хороше 495, хоч і як 509, *хурдиґа 459.

*дарника 459, (цей) той 18, (цілий) увесь 518. Чайківський А. 82, частки в реченні 50-58. 413-6, часточка 33, чепурина 348, Черемшини М. мова 57-64. 127-34, чи 415, -чий 19. 242, числівниковий підмет 16, члени речення подвійні 97-104, повторення чл. реч. 104-8.

ш 341, *Шет-Сиф 453.

щ 423, -ший 241, що, щось 16. 155, що (бо) 157, щоб 518, шуплий 532.

*Юда 455.

який - що 532. *Яків 454, ясність мови 416-20.

ЗМІСТ 12 (72)-го ЧИСЛА „РІДНОЇ МОВИ“: І. Огієнко: Верблюди і ушко голки. — Проф. д-р. Б. Кобилянський: Ще в справі назви „Слова о полку“ в сучасному. — І. Огієнко: Речення перечне й питальне. Леся Українка: Віла-посестра, поема. — І. Огієнко: Мова щоденника „Діла“. — Проф. д-р Б. Грицак: Статистика наголосів в українській мові. — Проф. П. Кривоносок: Недуги мови. — І. Огієнко: Життя слів. — В. Л. М.: „Повстання азбуки й літературної мови в слов'ян. — Гр. Колодій: Словник Жовківської мови. — Відповідь на запити наших Читачів. — Адреса „Рідної Мови“: Warszawa IV, ul. Stalowa 25 m. 10. Передплата річна 6 зл., піврічна 3 зл., чвертьрічна 1.60 зл.; за границею в Європі 8 зл., поза Європою 2 дол. річно. Нові передплатники, коли того бажать, дістають „Рідну Мову“ від 1 числа. Річник 1 (без 1-3 чисел) 5.00 зл.; річніки II, III, IV, V і VI по 6.00 зл., опрацьовані II і III по 7.50 зл.; в Європі по 10 зл., поза Європою по 2.35 дол. річник опрацьований. Контя чекове П. К. О. ч. 27.110.